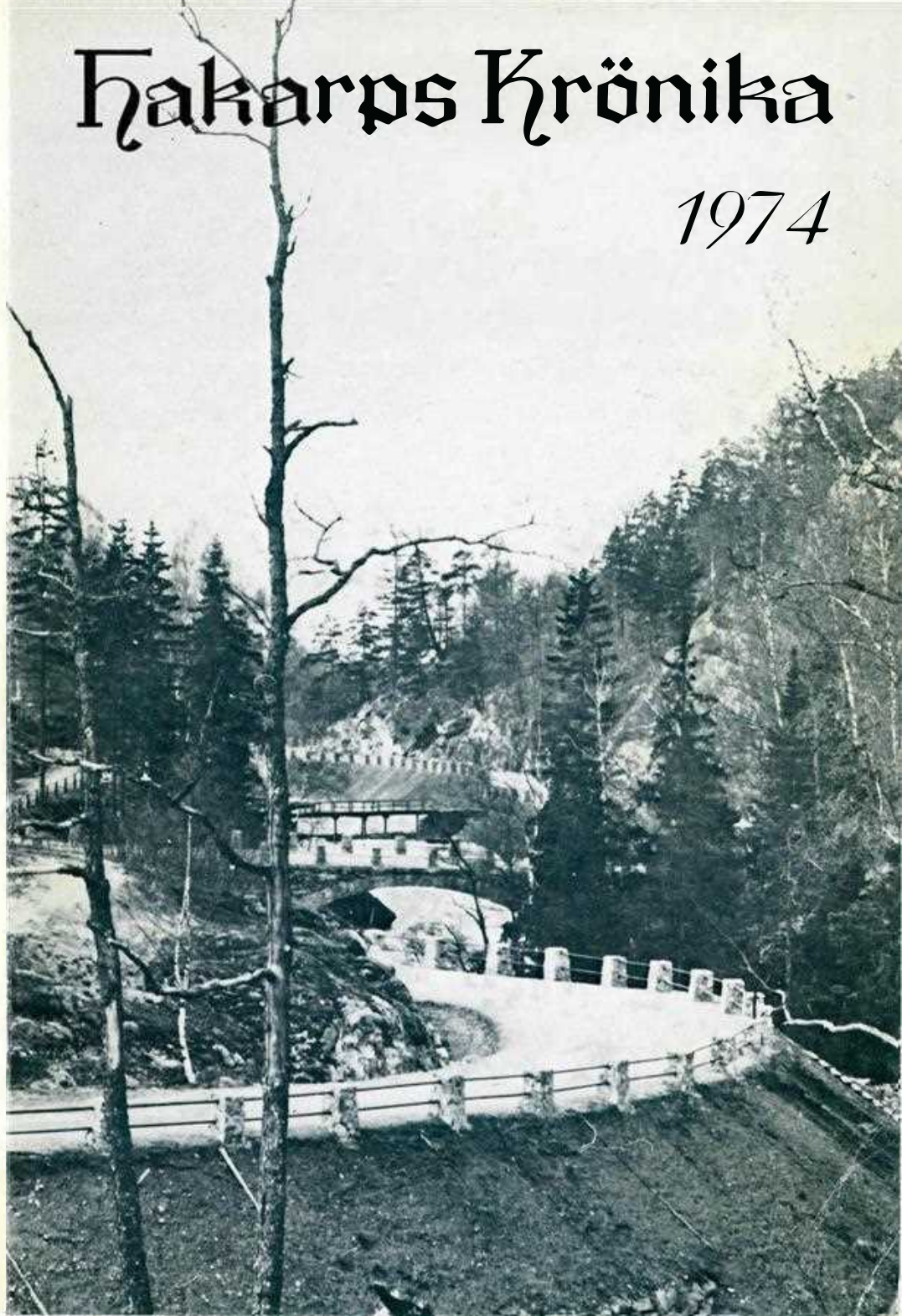

Hakarps Krönika

1974

Hakarps Hembygdsförening

Krönika 1974

FÖRORD

Årets Krönika innehåller artiklar med motiv från olika sekler och från skilda samhällsgrupper.

Sexton- och sjuttonhundratalets högre-stånds-personer och deras tillvaro behandlas i artiklarna HAKARPSBYNS GÄRDAR och NÅGRA PERSONDIKTER.

De enklare befolkningsgrupperna och deras liv skildras dels i avsnittet om EMIGRATIONEN under senare delen av artonhundratalet och dels i minnesanteckningarna om EBBES BRUKSSAMHÄLLE vid tiden strax efter senaste sekelskiftet.

I övrigt innehåller årsboken några kortare, och som vi hoppas, lättlästa bidrag.

Samtidigt som vi tackar alla medverkande, uttrycker vi förhoppningen att även denna årgång av Hakarps Krönika skall ha åtskilligt att ge sina läsare.

REDAKTIONEN

INNEHÅLL

Förord	3
Hakarpsbyns gårdar och deras ägare, del IV	5
av Hans Johansson	
Utvandrare till Amerika, del III	27
av Ragnar Karlsmo	
Några persondikter	47
av Harald Möllerström	
Gamla Ebbes Bruk och brukssamhälle	62
av Eric Falk	
Auktion på Björnåsen för hundra år sedan	75
av Sten Gustafsson	
Från flydda tider	79
Något om Hakarp för 100 år sedan	82
av Gottfrid Granemyr	
En vårutflykt	85
av Maj-Britt Edlund	
Förvaltningsberättelse för 1973	87
Anteckningar ur församlingsböckerna	89

Redaktionskommitté har varit:

Rune Gustafsson, Ragnar Karlsmo, Eskil Lago,
Gottfrid Granemyr och Per Johansson.

Titelsidans bild visar Ådalsvägen sedd från översta bron år 1923.

Hakarpsbyns gårdar och deras ägare.

DEL IV

av Hans Johansson

I det föregående har de personer, som ägt någon eller några av Hakarpsgårdarna, med ledning av de relativt fåtaliga handlingar och andra uppgifter som gått att anskaffa, behandlats ganska utförligt. Det är ej möjligt att i fortsättningen redovisa allt, som är känt om deras efterträdare. Det skulle spränga ramen för ett arbete av denna art. Om några finnas biografiska sammanställningar i historiska arbeten, men även för andra har av utrymmesskäl inskränkningar måst göras.

I Vasars ägo.

Som tidigare berättats tillföll vid arvskiftet i Kalmar 1424 Hakarps Lillegård den unga Katarina Sture. Nästa skriftligt dokumenterade ägare är Ebba Eriksdotter Vasa. Hur kan övergången förklaras?

Av Katarina Stures stora barnaskara (Ärg. 73 sid. 11) var det endast tre döttrar, som överlevde henne. Iliana, den yngsta var gift med Erik Karlsson Vasa. Iliana nämns i urkunder 4/8 1466, 16/6 1476 och 8/1 1481. Enligt Anna Fickesdotter Bülow (släktforskare på 1600-talet) skola de ha haft både söner och döttrar, men "inkte kom till skähla allder". Hans Brask, biskopen, nämner två söner Karl och Johan. Iliana avled på 1480-talet. Sannolikt har något eller några av barnen överlevt henne. Vid deras död i unga år har fadern inträtt som deras arvinge och därvid bl. a. blivit ägare till Lillegården.

Erik Karlssons släkt, som är känd från 1300-talet, skall ha övertagit sitt vapen av en från Tyskland inkommen adelsfamilj. Den hade anknytning till många svenska och (ursprungligen) tyska stormanssläkter, av vilka här endast skall anföras några få. Nils Kettilson är den äldste kände manlige medlemmen. Han tjänade först Magnus Eriksson men gick över till mecklenburgarna.

Nils Kettilsson (Vasa)
gift med Kristina Jonsdtr (Rickebysläkt)

Kristern Nilsson
g. m. 1) Marg. Johansdtr (Molteke)
2) Marg. Eriksdtr (Krummedige)

Karl Kristiernsson	Johan — — — — —	Kristina g. m. Bengt
g. m. Ebba Eriksdtr		Jönsson (Oxen-
(Krummedige)	Erik Johansson	stierna)
	Gustav Eriksson (kungen)	

Kettil Karlsson (biskopen)

Erik Karlsson

g. m. 1) Iliana Nilsdtr
2) Anna Vinstorpaätt

Margareta Eriksdtr
Ebba Eriksdtr

Erik Karlsson var alltså kusin till Erik Johansson och Ebba och Gustav Vasa sysslingar.

Släkttavlan avser egentligen endast att visa släktskapen mellan här omtalade personer, och den är alltså långt ifrån fullständig.

Erik Karlssons far Karl Kristiernsson dog tidigt och modern gifte om sig med Östgöotalagmannen Erik Nipertz. Detta gjorde att familjen kom att flytta till Östergötland och denna gren av Vasasläkten utbytte så småningom sina egendomar i Mellan-Sverige mot andra i Östergötland och norra Småland. Man hade utan tvivel medel att röra sig med. Redan Nils Kettilsson hade betydande godsbesittningar. Men grundläggare av de stora Vasarikedomarna var Kristern Nilsson. Denne hade en tid delar av Finland som länsbesittning och bedrev en lönande handel med de östbaltiska handelsstäderna (med finländska skattepersedlar, liksom en gång Bo Jonsson). Pengarna vandrade över till Sverige, där de omsattes i fast egendom.

Arvet efter den tvivelsutan mycket närige Kristern Nilsson kom bland andra sonsönerna Kettil och Erik Karlsson tillgodo: Kettil blev biskop i Linköping och nådde sitt höga ämbete redan vid 25

års ålder. "Det hade kostat stora pengar: 1140 dukater och 60 rhen-ska gyllen skulle påven ha!" Det ordnades en insamling i stiftet.

Snart skulle händelser inträffa som kom att ställa stora krav på brödernas kassa. De gjorde uppror. Mot kung Karl, släktens traditioner hölls vid makt. Men också mot Kristian I, som burat in kusinen till dem, ärkebiskopen Jöns Bengtsson Oxenstierna. De närmare omständigheterna måste här förbigås. I Jönköpings tänkebok finns följande anteckning: "1446 gör biskop Kettil uppror mot kung Karl samt belägrar och intar Rumlaborg, där hans broder Erik Karlsson Vasa insättes som hövitsman. Samma källa talar om en "Erik Karlsson fogathe", som fick pant för sakören 1464. Att han har haft med länet att göra framgår också av att han 29/11 1465 i Jönköping lämnat borgmästare och råd kvitto på 50 svenska mark, "theris ahrliche byskat". Men han var då "Höffwitzman oppa Ståka-holm".

Då var brodern borta. Biskop Kettil hade vid ett besök i Stockholm smittats av pesten och dog där den 11 aug. endast 32 år gammal, sedan han efter en uppgörelse med kung Karl varit rikets förståndare ett halvår. Vid denna uppgörelse är det som Erik Karlsson första gången nämns i rikspolitiskt sammanhang. Han intog en framskjuten ställning även sedan ärkebiskop Jöns efter frigivning ur dansk fångenskap återinträtt som "Sveriges förste" och "Rikenssens forstandare på thenna tijd". Vid möte i Vadstena den 2 februari 1466 omnämns Erik Karlsson för första gången som riksråd. Han fick stanna kvar också sedan herrarna på följande år gjort sig kvitt ärkebiskopen och satt in en man från motpartiet — en av de rika och mäktiga Axelsönerna — som riksföreståndare. Av det bekräftelsebrev på sitt länsinnehav som han vid en överenskommelse med den nye riksföreståndaren fick motta, vet vi, att hans län omfattade Ståkeholms slott och län, Rumlaborgs län, Jönköpings stad, Södra Vedbo och Aska härader samt Ätvidaberg.

Han tycks ha fått behålla sina förläningar även sedan kung Karl i slutet av 1467 åter blivit regent..(Han hade några år fått nöja sig med att vara titulärkung). Enligt ett i Riksarkivet förvarat pergamentbrev köpte han den 10/10 1468 en kvarn i Jönköping.

Vi måste här förbigå Erik Karlssons verksamhet under de återuppblossande inbördesstriderna, sedan han efter ärkebiskop Jöns

Bengtssons död blivit oppositionens huvudman, och för detaljer hänvisa till utförligare historiska arbeten, ehuru händelseutvecklingen i stor utsträckning rör sig om hans person.

Det gick livligt till, nästan i vilda västern-stil. Nu gör han en kupp mot ett rådsmöte i Vadstena och tar flera rådsherrar och självaste drottningen tillfånga. Nu står han som segerherre i Uppsala och sätter upp en proklamation på domkyrkan, i vilken han kallar sig rikets föreståndare. Han segrar och besegras, förföljer eller flyr, ser motståndaren överges av sina allmogesoldater eller överges själv. Hur han kom helskinnad ur alla dessa äventyr är ett under. Många av hans anhängare mötte i dem sitt öde. Styvfadern Erik Nipertz stupade vid Öresten i Västergötland, Erik Nilsson Oxenstierna (Katarina Stures son) föll i striderna före Brunkebergsslaget. David och Kristiern Bengtsson (Oxenstiernor) hade tidigare blivit tillfångatagna, Gödeka Varg, en av hans underbefälhavare hade steglats i Stockholm. Katastrofen vid Brunkeberg kostade flera andra livet.

Endast en episod skall här anföras, som exempel på den s. k. sturekrönikans framställning av inbördesstriderna. Denna källa är redigerad av motsidan.

En gång var Erik Karlsson på marsch upp mot Dalarna under förföljande av Sten Sture. Herr Erik skulle förfoga över hela 30.000 man. Icke dess mindre blev de upproriska "vid Henemora kringrända av Sten och Nils Sture med ganska litet folk (108 man!)" och måste "fly medh enne sådana skam at pighor och quindfolk gripo och fångade en part av hans hoffmän (ryttare). Gödeka Varg bleff gripen aff enne Leghepijgio". (Olaus Petris version, tydligen efter Sturekrönikan). En svensk motsvarighet till israeliten Gideons bragd. (Dom. 7)! Erik Karlsson hade lyckats undkomma till Kalmar, som hölls av den tidigare omnämnde Magnus Gren.

Avbrutna av stillestånd och underhandlingar fortsatte inbördesstriderna hela 1470 och en stor del av 1471. Det drog ihop sig till slaget vid Brunkeberg, som inte bara var en uppgörelse med danskarna utan också markerade slutet på inbördesstriderna, då på båda sidor svenska adelstrupper och allmogeuppbåd kämpade.

Striden stod den 10 oktober 1471 men redan den 7 december fick Erik Karlsson lejd att återvända till Stäkeholm. Följande år slöts

fred med Danmark i Kalmar, och Kristians anhängare löstes från sin trohetsed till kungen.

Erik Karlsson synes ha mistat Stäkeholm och Rumlaborg men fått överta styvfaderns förläningar i Östergötland som ersättning: Hovs län, bestående av Lysings, Dals, Göstrings och Vifolka häradar (Gillingstam efter en i avskrift känd del av Erik Sparres kopiebok) Erik Nipertz hade varit lagman i Östergötland. Även Bobergs och Aska häradar har lagts till Erik Karlssons förläningar. Denne nämner som sin sätegård Nörby, varmed åsyftas nuvarande Kungs-Norrby i Brunnebo socken Bobergs härad, där han genom upprepade byten under 1470- och 80-talen förvärvade en myckenhet jord. Erik Karlssons papper finns nu i Riksarkivet. Det var Gustav Vasa som tog väl vara på dem. Han var ju gift med Erik Karlssons dotterdotter.

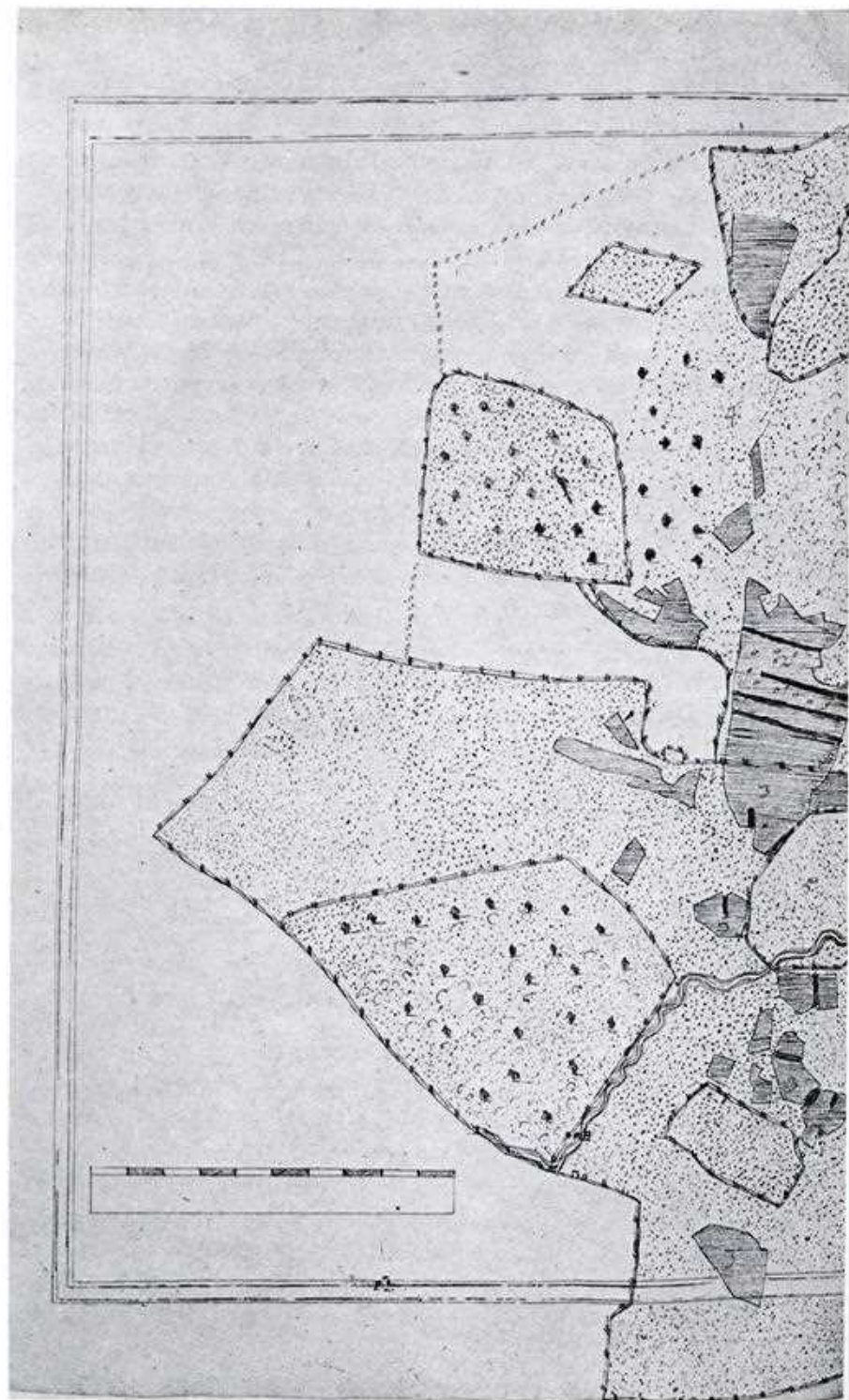
Om Erik Karlssons verksamhet åren närmast efter inbördeskrigets slut råder ovisshet. Före 1477 deltog han sällan i rådets sammanträden, senare var han ofta med.

Som förut nämnts blev han någon gång under 80-talet änkeman.

Den 1 juli 1488 utfärdade en del av rådet ett dombrev på gården Vinsarp i Dalums socken i Västergötland. Att man mött upp just där sammanhängde med att nu gjorde Karl Bengtsson (Vinstorpaätt) bröllop för sin dotter Anna och riksrådet Erik Karlsson.

I äktenskapet föddes två döttrar: Margareta och Ebba, troligen 1489 och 1490. Ingendera kan som vuxen ha haft något minne av sin far.

Den 18 mars 1491 hölls rådsmöte. På hemvägen från detta kom Erik Karlsson och hans följe till Överselå prästgård och begärde kvarter. Kyrkoherden, herr Sigfrid, vägrade, men Erik Karlsson "gästhe förescreffna herra Sigfrid mote hans welia", som saken uttryckes i ett riksrådsprotokoll två år senare. Nu befann sig i prästgården (eller kallades de dit?) några knektar i tjänst hos biskop Rogge i Strängnäs. Även ett par bönder var där. Gräl uppstod. Det följde ett blodigt slagsmål med döda och sårade på båda sidor. Plötsligt sjönk Erik Karlsson svårt sårad till marken, träffad av ett skott (från vad för vapen är osagt) "swa at han bleffh ther aff nagra daga ther effter dödh". (Riksrådets protokoll 22 juni 1493). Den sårade fördes till Arboga, där han gjorde sitt testamente och dog.

Karta från 1636 över Hakarps by.

1. Åker & Gårdar ---
2. 1/4 af de byggnaderna --- 8 1/2 t.
3. Andra 1/4 af byggnaderna --- 7 1/2 t.
4. Rengårdar --- 200 t.
5. Jäklar och skogar ---
6. Skidåren 2. färdigp. ---
7. 1/4 af de byggnaderna ---
8. 1/4 af de byggnaderna ---
9. 1/4 af de byggnaderna ---
10. 1/4 af de byggnaderna ---

Hakarps.

Rådsprocessen och efterräkningarna för de inblandade måste vi av utrymmesskäl förbigå. Erik Karlssons testamente är ett intressant tidsdokument och belyser glimtvis hans personliga förhållanden men måste tyvärr lämnas åsido.

Han begrovs i Krokeks kloster, som för en gravplats skulle ha 100 danska, en grå häst, samt hans harnesk, hans pansar och hans "skene" till en kalk.

De båda döttrarna skulle som minnesgåvor ha: Margareta en silverkanna och "Ybbe lithle" (lilla Ebba) det kors som hängde om hans hals. De blev rika arvtagerskor genom all den fasta egendom som övergick till dem.

Modern Anna gifte snart om sig med riksrådet Erik Eriksson Gyllenstierna, en dotterson till Karl Knutsson. Troligen bodde familjen på Erik Karlssons forna sätesgård Norrby, där flickorna växte upp tillsammans med en stor skara halvsyskon. Styvfadern var kanske ej så mycket hemma. Han var bl. a. hövitsman på Älvsborgs fästning.

År 1502 nåddes familjen av ett sorgebud. Sten Sture hade nödgats erkänna den danske kung Hans som Sveriges regent, men riksrådet uppsade honom tro och lydnad redan efter ett par år. Då blossade kriget upp på nytt. Danskarna belägrade Älvsborg, och Erik Eriksson kapitulerade efter ett lamt försvar. Västgötabönderna, som såg sin hembygd blottad för danska härjningar, slog ihjäl hövitsmannen.

Fru Anna flyttade därefter tillbaka till Vinsarp, där hon överlevde sin siste man i 50 år. Vid hennes död var också hennes båda döttrar med Erik Karlsson ur tiden. Hon var den siste av Vinstorpaätten.

Erik Karlssons arvingar.

Den tidigare omnämnda släktforskaren Anna Fickesdotter Bülow omvittnar, att Erik Karlssons döttrar Margareta och Ebba båda var födda i äktenskapet med Anna Karlsdotter. Klara belägg för vem av dem, som ärvde Hakarps Lillegård har ej gått att uppbringa. Möjligen kan sådana komma fram vid genomgång av Vasapapperen i Riksarkivet. I varje fall är det klart att på Margaretas lott kommit Norrby, sätesgården.

Margareta gifte sig någon gång före 1515 med Erik Knutsson (Tre Rosor), son till en 1502 dräpt svensk-norsk rådsherre Knut Alfsson och styvson till riksföreståndaren Svante Nilssons hustru Mätta Ivarsdotter.

Erik Knutsson hade anknytning till sturepartiet och blev enligt Olaus Petri halshuggen vid Stockholms blodbad. Änkan gifte om sig med den tyskfödde riddaren Berend von Melen, som varit i Kristian II:s tjänst och av honom fått mottaga riddarslaget. Under befrielsekriget blev han sommaren 1521 tagen till fånga av svenskarna, övergick i Gustav Vasas tjänst och anförtröddes av denne med befälet över Kalmar slott. Om hans brytning med Gustav Vasa och den blodiga uppgörelsen om Kalmar kan läsas i Sveriges historia. Peder Svart säger, att Margareta under Gotlandståget upphetsat sin man mot Gustav Vasa. Sedan hon och mannen 1525 lämnat landet, frändömdes hon sina gods i Sverige. Hon dog i Tyskland (före 1544), där maken kommit i tjänst hos kurfursten av Sachsen.

"Ybba lithle" hade uppkallats efter sin farmoder, Ebba Eriksdotter Krummedige. År 1512, det år då Sten Sture d. y. blev riksföreståndare, ingick hon äktenskap med Erik Abrahamsson Lejonhuvud. Morgongåvebrevet, som är daterat i Söderköping 19/1 1512, utlovar 1000 mark örtugar, som inom år och natt skulle inlösas i jordagods, antingen Ekeberg med underlydande i Lillkyrka socken, Glanshammars härad i Närke, eller Loholmen (nu Grävsnäs) med underlydande i Erska socken, Björke härad i Västergötland, beroende på vilketdera som komme att tillfalla herr Erik vid arvskifte med brodern Sten Abrahamsson. Av ett brev den 17/7 1514 framgår, att herr Erik då bodde på Loholmen och herr Sten på Ekeberg, vilket visar, att det var Loholmen som blev fru Ebbas morgongåva.

Erik Abrahamsson kom från en gammal sörmländsk släkt, som förde tre lejonhuvud i sitt vapen. Brunnsberg i Ytter-Selö socken var sätesgård i fyra generationer. Han måste ha varit betydligt äldre än Ebba (Enl. K. K-son Leijonhufvud var han född på 1470-talet) och hade blivit riddare 1499. Han blev med tiden riksråd (om tidpunkten ha källorna olika uppgifter) och tjänade de senare Sturarna, med vilka han genom sin farmor var besläktad. Han blev hövitsman på Örebro slott 1511 och ståthållare i Västergötland 1512.

År 1513 7/1 ombads av Sten Sture prästerskapet, friborna frälsemän, köpmännen, kronans skattskyldiga bönder och menige allmoge, att under den tid han bevistade herremötet i Köpenhamn, de skulle vara Erik Abrahamsson lydiga och hörsamma. (Personhist. tidskrift 1888—89).

De första åren av sitt äktenskap har herr Erik och fru Ebba varit bosatta på Loholmen. Men 1516 dog Sten Abrahamsson, Eriks bror, och Ekeberg övergick genom arv till Erik. Han skriver sig "till Loholmen och Ekeberg". Familjen kan åtminstone tidtals varit bosatt på Örebro slott. I en anteckning i Hogenskild Bielkes släktbok om "Fru Anna på Winstorps ättlingar av första giften" lämnas i förteckningen följande uppgift: "Jomfru Anna föll sikh ihiell på Örebro". Hon skulle enligt samma källa ha varit det tredje barnet. De två första hette Abraham och Brita. Det fjärde barnet var Margareta, hon, som blev drottning, det femte barnet fick sin förolyckade systers namn Anna. Sedan föddes Sten och sist Märta.

Så en bild ur familjelivet. När Margareta föddes (omkring årskiftet 1515—16), fick även Sten Sture och Kristina Gyllenstierna tillökning i familjen. I början av januari föddes nämligen deras dotter Magdalena. Detta gav herr Erik anledning tillskriva herr Sten. Brevet återges i Historisk tidskrift 1900. Erik kallar fru Kristina "min dotter", vilket väl endast kan förklaras med att han var Kristina Gyllenstiernas gudfar. Brevet är daterat 25/1 1516 och lyder:

"Kiere herre mo j wethe att Jagh haffver hørt at myn dotters reyse er velgongen gud then alsommectiste haffve loff. Kiere herre hvor som bether iag ether Kierligen at j wille bydhe mig till, nor I haffve acth hennes kierkegangh, tha ville Jag gerne rethe mig ther epter saa at myn dotter och ebbe icke skwlle gaa i kirke badhe paa en dag for venner skyld."

När ofärden bröt ut 1520 befann sig Erik och hans familj sannolikt på Örebro. Han skickade hustrun och barnen att söka skydd på Västerås kloster. Sedan svenskarna besegrats vid Bogesund och "Tivedenlinjen" genombrutits, stod Kristians legoarmé framför Örebro. Slottet gavs upp, och Erik gick över till danskarna. Men han blev tillfångatagen av närkesallmogen och råkade i samma belägenhet som Ebbas styvfader 18 år tidigare. I brev till hustrun uttrycker han sina farhågor, att han ej skall komma undan med livet i behåll.

Här låg Hakarps by, Ymparegården i förgrunden.

Han skonades emellertid av närkesbönderna för att i stället möta sitt öde på Stockholms stortorg "de ödesdigra novemberdagarna". Sedan biskoparna Mattias i Strängnäs och Wincentius i Skara halsuggits, kom turen till Erik Abrahamsson och dennes svåger Erik Knutsson.

Ebba har troligen ej varit bland de förnäma kvinnor som fördes till Danmark. Hennes belägenhet var svår nog. Till sorgen över maken kom oron för sin och de sex små barnens framtid, det äldsta högst 8 år. Ovisst var då, om hon skulle få behålla något av sin egendom.

I motsats till systemen och många andra högadliga krigsänkor gifte Ebba aldrig om sig. Hon ägnade sig åt sina barn, förvaltningen av sina många egendomar och var starkt religiöst engagerad. Hon förblev trogen sin katolska tro hela livet.

Länge bodde familjen Ekeberg i Närke. I flera brev 1526—1538 nämns denna gård som hennes sätesgård.

Emellanåt blev hon ihågkommen av sin konungslige syssling med någon liten förmån. Den 14/3 1526 lovade han i brev från Arboga

”at hon maa och schal niwtha och beholla alla konungslige szaker (böter, som tillkom kungen) med hennes egne landboar huarst och helst the her i richit aere belegne”.

I september 1535 dog drottningen (Katarina av Sachen-Lauenburg) endast 22 år gammal. Kungens ögon föll snart på den 20-åriga Margareta, Ebbas dotter, och bröllopet stod den 1 oktober 1536.

Nu duggade det tätare med nådevedermälen över Erik Abrahams-sons änka. Den 19/2 1536 fick hon två gårdar i Västergötland i förläning. Flera förläningsbrev är daterade på Ekeberg. Kungen skänker svärmodern rätten till större och mindre uppbörder på olika håll, tomter, förläningsbrev på all kunglig ränta på Bobergs härad.

Efter Berend von Melens och Margaretas, Ebbas syster, flykt hade Ebba — den sista av denna gren av Vasaätten — genom brev 28/7 1527 av konungen fått alla de gods, ”som fru Margareta j sijth retthe arff och morgongoffwer tillkommit är”. Erik Karlssons Norrby, som 1525 innehafts av herr Berend, synes på detta sätt ha tillfallit fru Ebba. När hennes äldste son gifte sig, fick han Ekeberg till sätesgård och Ebba flyttade till Norrby. I brev från början av 1539 omtalas hon som bosatt där.

Det bör väl påpekas, att Ebba icke endast för egen räkning utnyttjade sitt goda handlag med kungen. Härom vittnar ett kungligt brev daterat i Västerås 1537 ”den 31 Maji”. Av detsamma framgår, att hon utverkat befrielse från viss extraskatt för sina landbönder på Öland och i Småland.

Det lyder: Wij Gustaff med gudz nåde Sweriigis och Göttis etc Konnungh Göre witterligit Att wij aff synnerliig gunst och nåde, Så och for then wäluillighet som wij stedse fornummit haffua aff vår Kära Fru moder Erlig wälbyrdig Quinna Fru Ebba på Ekeberg haffua unt och tillatit, och nw mett thetta wort opne breff unne och tillathe, at hennes landbor på Öland Och i menijke Småland, måge oc skole bliffua frije och Quitte för then Hjelpskatt i Sölf och oxar som nu i winters utfest bleff, när vort Elskelige Riiksins rådth Och meniga frelsit wåre ther nere i landet. Huilket wij tillkenna giffue våra Fougter och embitzmen att the wille siig ther effter att rette. Icke gjörandes hennes bönder härutöffuer något hinder eller förfång. Datum j wor stad Westeråss Ultima Maiji Anno etc 37. Under wort Secret.”

Platsen för skvaltkevarnen, nära Fagersläatts gräns.

Under de oroliga tiderna i början av 1440-talet förekommer fru Ebbas namn i flera brev. Än vill kungen att hon skall vara med när de kungliga barnen flyttas från Örebro till Kungsör, än föreslår att hon skickar sina bästa ägodelar av livsmedel till Stäkeborg. Till Svante Sture uttalar han sin oro för "wår Käre Moder Fru Ebbe".

Liksom andra länsinnehavare hade hon att hålla uppsikt över fogdar och skatteindrivare. Ur brev 26/2 1543: — — — "Hwarföre Kiera Moder, är wår kärliga begäran, att j wele lathe haffua upseendde medt samme Niels Jutee, hur han haffwe upburit samma fodrings penningar. — — — se nöge till samme Nils Juthe huru han skickar sig emott allmogen, så att han icke handlar otillbörligen med them. — — —"

För sina många underhavande hade hon också att dra materiell försorg. En gång hade hon köpt icke mindre än 45 tunnor salt. När det dröjde med betalningen, gick säljaren till kungen, som förmanade henne att snarast betala, annars var det risk, "at rycktit will fast henge oss hart om halsen". Hon borde ställa säljaren tillfreds "med huder, Talg eller andre köpmänds varor. Dock icke med spannemål

Efter wij hunum jngelunda her aff landet upå thenne Tijd umbära kunne.”

Motsättningar mellan Ebba Vasa och hennes kunglige måg blev med åren märkbara. Som trosfast katolik kunde hon ej annat än ogilla hans hårda framfart mot kloster och kyrkor. Till slottsbygget i Vadstena krävde kungen hjälp även från Ebbas härad, där hon hade förläningsbrev på alla räntor och dagsverken. Denna gång vankades ingen ”synnerlig gunst”. Bönderna skulle inte försöka ”skiuta siig undan hos henne”. Kungen och hans svärmor kom också i tvist om tegel, som slagits inom Brobergs härad, som Ebba behövde för egen byggnation men kungen lade beslag på för slottsbygget.

Ebba Vasas privata godsinnehav var betydande och ökade främst genom att hon fick rätt att ”återbörda” gods som avlidna anförvanter skänkt till kyrkor och kloster. På detta sätt fick hon de gods som hennes farbror biskop Kettil skänkt till Linköpings domkyrka. Hur dessa hennes förvärv kunde förenas med hennes religiösa inställning är svårt att avgöra, men kungen var ju också släkt til Bisen och hans skrivare Rasmus Ludvigsson var en skicklig och för kungen mycket nyttig släktforskare.

En jordebok över fru Ebbas gods finns i Frälse- och rustningslängder, vol. 9, i Riksarkivet.

Hon ägde vid sin död 225 gårdar, ett antal ödehemman, tomter, ”rumpejordar” och kvarnar.

De sista åren skall hon ha framlevt på Vreta kloster, vars gods hon f. ö. sedan länge innehaft som förläning. Där avled hon (enligt Tegel och Messenius). Sonen Sten Eriksson uppger, att hon dog den 22/11 1549, och enligt hennes halvsysters måg blev hon begravnen i Linköping den 30/11 d. å.

Dottern Brita ärvde 46 av moderns gårdar, däribland Hakarps Lillegård. Hon var sedan 1531 gift med Gustav Olofsson Stenbock, som residerade på Torpa i Västergötland. Han var en av Gustav Vasas pålitligaste anhängare. Kungen litade obetingat på honom, och det är därför ingen tillfällighet, att han var den förste som utsågs till ståthållare, d. v. s. kunglig befallningshavare. Detta nya system med ståthållare skulle ersätta det gamla feodala länssystemet. Stenbock hade nog också län, men det var betydligt mindre än stå-

hållaredömet. Av hans insatser är nu endast hans aktion i Dackefejden mera känd.

Hans husfru Brita Eriksdotter gav livet åt icke mindre än 15 barn, så hon hade säkert både sysselsättning och omsorger, men sådant kommer inte på historiens blad. Svågern kungen kom nog på besök någon gång, kanske också systemen, den lilla spröda drottning Margareta. Annat storfolk var vanligare gäster, t. ex. Johan Turesson Tre Rosor, den omtalade Ture Jönssons son. När barnen växte upp planerades i god tid för deras äktenskap. Så överenskomms om gifte mellan Johan Turessons son och Gustav Johansson och Britas dotter Katarina, som ingick trolovning. En tid därefter dog drottning Margareta, 36 år gammal. Kungen, som varit uppriktigt fäst vid henne sörjde henne djupt. Men — efter någon tid tog han den 17-åriga Katarina Gustavsdotter, den avlidna drottningens systerdotter, till maka. Gustav Johansson (Tre Rosor) fick ge sig till tåls med en annan brud. I sitt andra gifte äktade han Katarinas yngre syster, Cecilia. Hon var det nionde av Britas barn.

På Torpa i Västergötland finns en stor antavla, illustrerad med personbilder, men endast tre "typer", två manliga och en kvinnlig, förekommer. Det anses, att Brita Eriksdotter Lejonhuvuds drag återges på kvinnobilderna.

Gustav Olofsson dog 1571, Brita Eriksdotter några år senare.

Cecilia ärvde Hakarps Lillegård och anges i 1580 års jordebok som ägare.*

Hon skrev sig till Haga i Svinngarns socken och Sjöo i Hakons socken (båda i Uppsala län). Det var ej så långt från Strömsholm, där systemen, Katarina bodde sedan hon 1560 blivit änka. Hennes man hade vid Erik XIV:s kröning upphöjts till greve av Bogesund.

* Genom sin man blev Cecilia Stenbock också ägare till Stensholm i Hakarp. Mera om henne kan läsas i Hanna Fribergs uppsats "Stensholm", som ingår i Meddelanden från norra Smålands fornminnesförening V.

Mot författarinnans framställning erinras, att det var Lillegården i Hakarpsbyn, som fru Cecilia ägde, inte hela denna by. Hennes antagande, att de gårdar i Hakarp, som ägts av Ebba Vasa, alla kommit över Vinstorpaätten, är mindre väl grundat. För Hakarps Lillegård har visats, att den — "med till visshet gränsande sannolikhet" — vandrat från släkten Örnfort över Gumsehuvud, Oxenstierna, Vasa och Lejonhuvud till Stenbock. Detsamma gäller troligen gårdarna Vassarp, Kikstorp och Knutstorp.

Hon dog år 1626 och begrovs den 20 juli i Stockholms storkyrka. Hennes enda barn, en son, och dennes son voro då döda.

Vid hennes död fanns ingen närmare arvinge än efterkommande till Ebba Vasas barn. Den som fick Lillegården var en dottersonson till denna.

Carl Carlsson Gyllenhielm

Utom äktenskapet födda barn ha ofta ej haft någon avundsvärd lott i livet. Så var ej fallet med vasasönernas telningar med sina "frillor". De blev adlade och fick röra sig i samhällets högsta kretsar. Ja, Erik gifte sig med sin frilla och deras fyra barn var åtminstone en kort tid prinsar och prinsessor. Johans tre barn med Karin Hansdotter (Sparre tre stjärnor) adlades med namnet Gyllenhielm.

1573 blev den då 22-årige hertig Karl bekant med en ung flicka, som hette Karin Nilsson. Hon var prästdotter från Östergötland och tjänade som jungfru hos fru Sigrid Klasdotter Kyle på Sjösa. Följden av bekantskapen blev ett barn. Karl, "Vår älskeligh frillosson", föddes den 4 mars 1574 i Nyköping. Han adlades av kung Johan III den 3 juli 1582 och fick också han namnet Gyllenhielm.

Om honom få vi endast i korthet anföra några data ur hans levnadsteckning.

Han sattes i skola i Julita 1584; sändes 1595 till Frankrike för att studera krigskonst, blev kammarjunkare hos fadern 1597, följde honom vid Åbo belägring s. å. och utmärkte sig där, insattes av hertigen till befälhavare på Stockholms slott 1598, då Sigismund väntades. Men konungens legat Lasky satte sig i besittning därav. Han förordnades till hövitsman över dalkarlarna och blev lagman i Västmanland s. å. Var med och belägrade Kalmar, som efter Sigismunds flykt hölls av hans anhängare. Där blev han sårad men bidrog till hertig Karls framgång. Utnämndes 1600 till krigsöverste i Livland, deltog i strider och belägringar, fick från fadern förebråelser för de illa utrustade svenskarnas motgångar. Råkade i polsk fångenskap. Efter ett misslyckat flyktförsök slogs han i bojor och utstod en lång och svår tid i fångenskapen. Utväxlades först efter faderns död. Upphöjdes 1615 till friherre med Bergkvara som friherreskap, blev fältmarskalk 1616 och riksråd 1617, så landshövding i Ingerman-

Carl Carlsson Gyllenhielm, f. 1574 d. 1650, en tid ägare till Lillegården i Hakarp.

land och Kexholms län och dubbades till riddare s. å. År 1619 blev han riksamiral och deltog på sjösidan i Rigas belägring 1621, 1626 blockad av Danzig, 1630 överförde han armén till Tyskland. Var bland drottning Kristinas förmyndare. Stor godspossessionat. Han skrev sig Friherre till Bergqvara, herre till Sundbyholm i Sundby socken i Södermanland, Karlberg i Solna socken Uppland och Kasby i Lagga m. fl. Han dog 1650 på Karlberg och begrovs under stor ståt i Strängnäs domkyrka, där hans bojor från Polenfångenskapen kan beses. Han var gift sedan 1615 med Kristina Ribbing (f. 1593, död 1656 på Sundbyholm). De hade en dotter, som dog ung.

Personligen var Gyllenhielm en vänlig, lugn och gemytlig herre, en stark motsats till sin far och många andra Vasaättlingar. Bland sina kungliga halvsyskon var han populär. Hans religiositet, som grundlagts vid det hertiglga hovet, fördjupades under fångenska-

pens prövningar. Fördragsamhet med oliktankande utgjorde ett vackert drag i hans fromhetsliv.

Hakarps Lillegård är upptagen i en kartsamling i Riksarkivet betitlad Nya Bergqvara friherreskap. Huruvida gården verkligen tillhört friherreskapet eller endast redovisats i sammanhanget kan ifrågasättas.

Här skall något beröras uppkomsten och utvecklingen av detta friherreskap. Vår källa är Bernhard Schlegel: "Bergqvara gods och slott i Småland", tryckt 1897 i 300 ex. Schlegel har tydligen utnyttjat "Pappershandlingar på Säfstaholm", som förtecknats i Historiska Handlingar under rubr. E. Journaler m. m.

140 Vol 150 Handlingar angående Bergqvara, vari finnes 1615 års jordebok av godset.

153 Vol 158 Arvs- och Rättegångshandlingar efter Riksrådet och Riksamiralen C. Carlsson Gyllenhielm och dess fru Kristina Ribbing 1637—1688.

En genomgång av den sist nämnda volymen kan möjligen lämna säkert besked om vem som tog över Lillegården efter Gyllenhielm och hans hustru.

Bergkvara var ett gammalt Trollegods. Ture Arvidsson Trolle gav godset i morgongåva till Malin Eriksdtr Gyllenstierna. Dottern Brita Trolle blev gift med Lars Siggeßon Sparre, och deras son Johan Sparre (född 1551) ärvde godset.

Johan hörde till Sigismunds anhängare och försvarade Kalmar slott åt denne. Förgäves fick han vänta på undsättning. När slottet måste uppges efter hertig Karls och Gyllenhielms belägring, blev han, två andra adelsmän och slottsprästen dömda till döden. Det sägs att Sparres gemål Margareta Brahe bett Gyllenhielm försöka utverka nåd för hennes make. Trots att han framhållit det utsiktslösa i ett sådant försök, har han kanske ändå lagt sig ut för den dödsdömde. I varje fall vägrade han motta dennes egendom som belöning för sina insatser under belägringen. När han tre år senare i fångenskapen fick ett nytt anbud tog han emot gåvan.

År 1615 fick han Bergkvara som friherreskap med begränsade rättigheter (Godset fick ej delas, säljas etc). Genom två kungl. brev förbättrades hans villkor.

Under Gustav II Adolf och hans efterföljare återställdes den egendom, som under stridigheterna under hertig Karl konfiskerats, till de avrättades eller landsförvistas familjer. Margareta Brahe, boren grevinna till Visingsborg, fick den 7/3 1630 genom kungl. brev tillbaka sina fäderne och moderne gods. Då lämnade Gyllenhielm henne 37 3/8 hemman i Redvägs, Bollebygds och Vätile härads, för vilka han fått vederlag av kronan, gods som f. ö. 1636 utbyttes mot ännu andra. Genom kungl. brev 15/6 1637 fick fru Margareta tillbaka sin morgongåva, Bergkvara sätesgård 16 mantal jämte underlydande 29 3/4 hemman för vilka Gyllenhielm fick vederlag av kronan. Gyllenhielms så uppkomna gods innehav samlades till ett nytt friherreskap som kallades "Nya Bergqvara friherreskap", fastän intet nu var med av Bergqvara eller dess underlydande.

(Några år senare bortbytte han 15 1/2 hemman till jungfru Görveld Bosdotter Båt av Fallnäs, en anhörig till hustrun. Lillegården var enl. förteckningen ej med).

År 1637 lät Gyllenhielm upprätta ett kartverk över "Nya Bergqvaras" egendomar. Däri ingår en karta över Hakarps kyrkby, den äldsta, som hittills kunnat anskaffas.

Texten i kartans övre hörn; den hänvisar till siffror på kartbladet:

1. Åke i Hakarp
2. Första årets utsäde 8 1/2 tunnor
3. Andra årets utsäde 7 1/2 tunnor
4. Äng till 180 stänger

I åkergärdet är svart mylleåker. Ibidem (där sammanstädes) 2. frälsegårdar och en krone: hafver alt åker och äng tillsammans.

5. Änghagar kommer Åke till

På kartan kan man se, hur byggnaderna i byn var grupperade. Längst i norr och väster om de övriga låg alltså Lillegården för sig själv. Det nordligaste stället utefter bygatan var sannolikt Ymparegården. Fältet på denna plats kallas av gammalt Ymparegärdet. Då man vet, att prästgården låg mitt emot kyrkan, torde den återstående ha varit Bredgården. Åkrarna, som markerats med streckning, var genom diken — som mest gick i öst—västlig riktning — delade

IHS

HÄRUNDER LIGGER BEGRAVEN ERLIG OCH GUDFRUKTIG
DANMAN ÅKE ESBIORNSON I HAKARP HVILKEN AFSOMNADE
I HERRANOM D 17 JULI ANNO 1653.

i tegar, som fördelats mellan gårdarna efter den ordning tomterna låg efter bygatan. Detta kallades solskifte. Inte otänkbart är, att Lillegården tidigare haft sin tomt i luckan mellan Ymparegården och Bredgården.

Vi ser, att ängsmarken och beteshagarna upptog större delen av arealen. T. ex. var de stora åkerfält som vi nu kan se väster om kyrkan, då "ängshagar kommer Åke till". Öster ut skogsmark, där det nu är mycket odlad jord. Å andra sidan är det ej svårt att igenkänna Uddebogärdet, det streckade längst upp. Vid bäcken strax före gränsen till Fagerslätt finns ett litet fyrkantigt kartmärke, som troligen anger platsen för en skvaltkvarn. Se Lindstams uppsats om kvarnar, som ingår i Huskvarna krönika.

Om brukningssättet får man upplysning av texten till kartan. Där talas om första och andra årets utsäde. Detta visar, att i byn bedrevs

tvåsådesbruk. Det vanliga i skogsbygder var "ensäde", d. v. s. man besådde samma åker år efter år (i allmänhet kunde då endast vårsäd komma ifråga), tills den var alldeles utsugen. Därefter fick den ligga i träda i flera år och användes till bete (boskapen fick beträda den). När djuren gjort underlaget "fett", kunde brukning och sådd sättas in igen. "Tvåsåde" innebar, att en åker lämnades osådd vartannat år. Mycken mark lämnade på så sätt ingen avkastning, men å andra sidan hade man den fördelen att kunna omväxla mellan vårsäd och höstsäd och bekämpa fleråriga ogräs. Vi får av kartan också reda på mängden utsäde.

Åke hette alltså Gyllenhielms arrendator på Hakarps Lillegård år 1637. När Hakarps kyrka restaurerades för några år sedan, hittades under en av pelarna bitarna av en gammal gravsten. De ha lagts som underlag för pelarna, som satts upp någon gång efter 1712. Gottfrid Granemyr ordnade bitarna, så att gravskriften blev läslig.

"Härunder ligger begravnen erlig och gudfruktig danneman Åke Esbjörnsson i Hakarp, hvilken afsomnade i Herranom den 17 juli (?) 1653."

Var denne Åke Esbjörnsson identisk med Åke i Hakarp, Gyllenhielms landbonde på Lillegården?

LITTERATUR TILL DETTA OCH FÖREGÅENDE AVSNITT

R. Lindstam	Huskvarna krönika Huskvarna 1923
Hanna Friberg	Stensholm i Meddelanden från norra Smålands Fornminnesförening V
Carl M. Kjellberg	Jönköpings stads tänkebok Meddelanden fr. N. Smål. Fornm. för 2, 3, 4
P. G. Vejde	Riddersberg
P. G. Vejde	Ramsjöholm
Ingvar Andersson	Svenskt och europeiskt 1500-tal Lund 1943
Gottfrid Carlsson	Senare medeltiden I (Sveriges hist. till våra dagar Sth. 1941)
S. Kraft	Senare medeltiden II d:o)
H. Forsell	Sveriges inre historia fr. Gustaf I Sth. 1869
Gillingstam	Ätterna Oxenstierna och Vasa under medeltiden
Paul Sjögren	Släkten Trolles historia intill 1505 Upps. 1944
Bernh. Schlegel	Bergqvara slott och gods i Småland
J. E. Almqvist	Herrgårdarna i Sverige under reformationstiden 1523—1611 Sth. 1960
J. E. Almqvist	Frälsegodsen i Sverige under stormaktstiden
Vejde	Frälsegods i Kronobergs län

- Knut G. A. Leijonhufvud Brunnberg etc. Sth. 1956
- Folke Warnstedt Äldre svenska frälsesläkter
däri
- Kjell Gunnar Lundholm Vinstorpaätten
- Leonard Rääf Samlingar etc om Ydre härad Lund 1856
- Rasmus Ludvigssons historia om Gustav I H. H. 20 Sth. 1905
- Svenska Riksrådets protokoll (Handl. rör Sveriges hist. ser. 3)
- Konung Gustav I:s registratur
- Dovring Attungen och marklandet. Studier öv. agrara förh. i
medeltidens Sverige Lund 1947
- Granlund Arbete och rytin i en ölandsby. Sv. kulturbilder. Ny
följd Bd VI. Sth. 1937
- Gamble Grefve Peer Brahes Oeconomia eller Huszhålds — Bok för ungt adels-
folk 1581, tr. 1667
- Spridda uppsatser i Historiska Handlingar (H. H.) Historisk Tidskrift, Person-
historisk Tidskrift
- Kartkopia ur Nya Bergqvåra Friherreskap Riksarkivet

Utvandrare till Amerika.

Del III

av Ragnar Karlsmo

1880-talet — industriarbetarna dominerar utvandringen.

De optimistiska tongångar om "amerikafeberns" snabba upphörande som kommit till uttryck under 70-talet tystnade redan under de första åren av 80-talet. Då sköt utvandringssiffrorna på nytt i höjden och detta årtionde kom, för Sveriges del, att utgöra en absolut topp i emigrationsstatistiken. En liten svacka (på grund av dåliga konjukturer i U. S. A.) i statistiken lägger man märke till under åren 1883—86 då emigrationen påtagligt men tillfälligt minskade. Även i vår lilla socken märktes den tillfälliga tillbakagången då endast 2 personer reste år 1883 jämfört med 16 resande två år tidigare och 23 utvandrare fem år senare. De därpå följande åren av åttio-talet noterade såväl Riket som Länet (Jönköpings) sina absoluta rekord, men för Hakarps del skulle det dröja ännu några år innan toppen på utvandringskurvan nåddes. (Se diagram A i Hakarps Krönika 1973).

Emigrationen underlättades nu av att så många svenskar som redan vistades i Amerika hade vilja och ekonomiska möjligheter att hjälpa anhöriga och vänner med utvandringen. Längtan efter sällskap och familjegemenskap ute i det främmande landet var säkert orsaken till att så många brev innehållande amerikabiljetter postades i "Staterna" med adress till kära vänner och anhöriga hemma i Sverige.

Amerikaresan hade med åren blivit avsevärt billigare och kostade på 80-talet inte mer än 100 kronor. (Jämfört med 165 kronor år 1869). Under tiden hade lönerna stigit i vårt land och årslönen för en dräng var nu uppe i 150 kronor. (Jämfört med 100 kronor år 1869). Möjligheten att arbeta ihop till en biljett hade således ökat väsentligt under de senaste åren. Ryktena om fattiga svenska utvandrares framgång och lycka i Amerika bidrog naturligtvis till att amerikaresan hägrade för många svenska ungdomar.

På nytt började de många emigrationsannonserna bli synliga i tid-

ningarna och i Smålands Allehanda t. ex. den 25 april 1884 kunde man läsa följande:

Till Amerika!

Den mest direkta vägen är med Guion-Liniens nya postångare hvilka äro de enda som gjort resan öfver Atlanten på 6 dagar och några timmar och har med denna linie icke en enda passagerare förlorats genom olyckshändelse. Ångarne afgå en à två gånger hwarje vecka hela året samt undviker den farliga Engelska kanalen och Norra Skottlands kuster. Denna linie är den billigaste, snabbaste och bekvämaste af dem alla.

Bröd. Larsson & Co

Stockholm Göteborg samt handlaren
Carl Linde V. Storgatan 10 Jönköping

Man kunde också resa med "den förstclassiga jernångaren Liepzig" från Göteborg direkt till New York för 95 kronor. Monarch-Linien avgick varje fredag från Göteborg via England till Amerika mot en kostnad av 90 kronor per biljett. Flera andra alternativ, med bättre eller sämre erbjudanden, stod också tillbuds. För den som ville förbereda sig inför amerikaresan genom språkstudier fanns också en annons i Allehanda:

Amerika

För dem som instundande vår ämna resa till Amerika finnes tillfälle att på kort tid och för billigt pris lära sig Engelska språket.

Adress: Trädgårdsgatan No. 7 Jönköping

Att utvandringen från Hakarp var procentuellt sett så mycket lägre än från genomsnittet för Jönköpings län måste ha berott på att det just i våra trakter fanns god tillgång på industriarbete. Därigenom hade befolkningsöverskottet på landsbygden möjlighet att "gå till industrin" såsom alternativ till amerikaresan. Husqvarna Vapenfabrik, som hade fått en ny driftig chef år 1877, ökade sin arbetsstyrka kraftigt. Mer än 300 personer anställdes under 80-talet vid fabriken. Mot den bakgrunden kan det synas egendomligt att Hakarp över huvud taget hade någon emigration till Amerika. Det förefaller dock som om "Vapen" hade ett ganska stort "upptag-

ningsområde” ty endast en liten del av de nyanställda kom från den del av Hakarp som detta arbete om emigrationen behandlar.* En gjord undersökning om vart 70 och 80-talets manliga hakarpskonfirmander tog vägen när de kom ut i arbetslivet och några år framåt visar att endast ett fåtal anställdes vid Vapenfabriken.

Bolagets expansion måste dock ha gjort att läget på arbetsmarknaden i socknarna runt Huskvarna ljusnade betydligt. Sedan industrin tagit hand om några ungdomar från varje socken i trakten blev även tillgången på jordbruksarbete betydligt bättre. Andra områden av Jönköpings län hade inte någon industri i närheten och drabbades därför hårdare av utvandringen.

Vad Ebbes Bruk beträffar var förhållandet att de nyanställda i regel kom från redan etablerade industrisamhällen. När Bruket på allvar kom igång år 1874, samt åren närmast därefter, inflyttade ett antal arbetare till Ebbes. De kom från Jönköping, Målilla, Kristianstad, Våxtorp, Hallingeberg, Moheda, Oskarshamn, Arboga och många andra orter. Troligen yrkesfolk allesammans. Hakarp och socknarna här omkring fick bidra med en påfallande liten andel av arbetsstyrkan. När nu dessa nyss inflyttade bruksarbetare började få amerikafeber kom de att påverka Hakarps utvandringsstatistik väsentligt. Av 80-talets 89 utvandrare från Hakarp kom 53 från industrin medan 33 kom från jordbruksyrkena, de återstående 3 var att hänföra till hantverksyrkena. Ser vi på tidigare förhållanden finner vi att av de 75 hakarpsbor som utvandrade före 1880 kom endast 4 från industrin medan 56 kom från agrara yrken och 8 från hantverket.

Åttioatalet var alltså det decennium då Hakarps utvandrare alltmera kom att domineras av industriarbetarna. Dessa bruksarbetare, som bodde hårt sammanpackade i trånga bostäder, hade en lång och hård arbetsdag i en pressande arbetsmiljö. De hade ingen fackförening som kunde stötta dem i deras kamp för bättre villkor och de var helt i avsaknad av politisk rösträtt. De såg ingen möjlighet att kunna förbättra förhållandena här hemma i Sverige, men kanske gick en del av dem och hoppades att barnen skulle få växa upp i ett bättre och rättvisare samhälle på andra sidan Atlanten.

not. Detta arbete om emigrationen från vår socken handlar enbart om utvandringen från det område som i våra dagar utgör Hakarps församling.

Den första Ebbes-arbetaren som utvandrade till Amerika var Carl Johan Bergholtz (1883/1)* som reste år 1883. Året därpå emigrerade Lotta Kling (1884/2) med sina båda små barn. Hennes make befann sig av allt att döma redan i Staterna. Kyrkoherde Almqvist hade nämligen antecknat i kyrkoboken att Kling "rymt till Amerika". Två arbetare utvandrade från det lilla brukssamhället år 1885 och två år senare reste inte mindre än 9 ebbesbor, däribland Peter J. Bergström (1887/5) som gjorde sällskap med Oskar Håkansson till staten Massachusetts. Där fann de sig tydligen väl tillrätta ty året därpå tog Bergström över sin familj som reste i sällskap med några av hans gamla arbetskamrater och de slog sig ned i Worchester där de tillsammans med ytterligare ett antal ebbesgjutare bildade en liten hakarpskoloni.

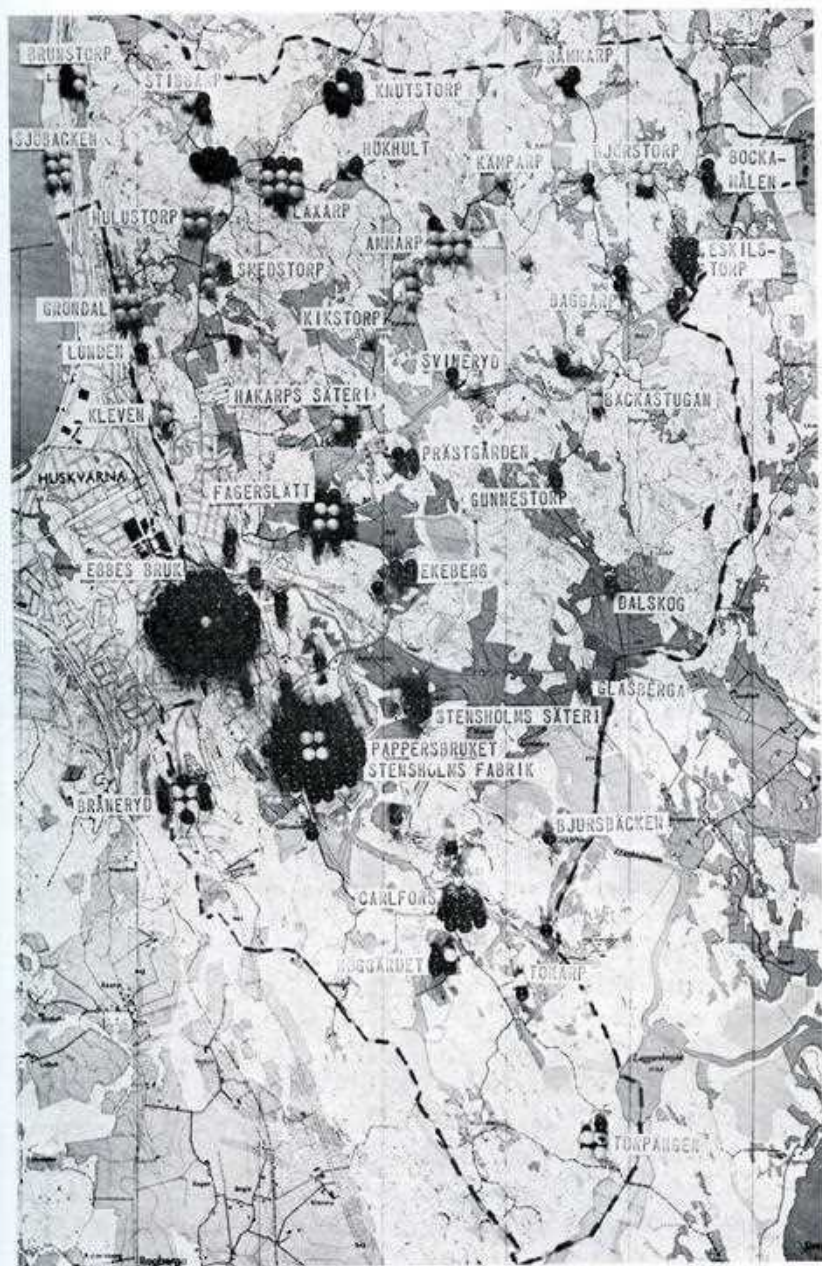
Samhället vid Stensholms Pappersbruk fick också släppa sin tribut till emigrationen. År 1881 utreste därifrån inte mindre än 11 personer för att söka lyckan i Amerika. De övriga åren av 80-talet var utvandringen från Pappersbruket inte så kraftig och facit för hela 10-årsperioden för det lilla samhällets del var 18 utvandrare. Flertalet av dem hade Chicago som mål. I november månad 1889 härjades Pappersbruket av en förödande eldsvåda som på en natt gjorde slut på papperstillverkningen i Hakarp och därmed blev framtiden osäker för ett stort antal Stensholmsfamiljer.

Visserligen dominerades Hakarps utvandring på 80-talet av industriarbetarna men några av resenärerna kom också från jordbruket. Men här rörde det sig nästan uteslutande om ogifta ungdomar mellan 20 och 30 år. I motsats till den tidigare emigrationen från Hakarp finns under hela 80-talet inte en enda hel jordbruksfamilj

not. Siffror inom parentes innebär att vederbörande person kan återfinnas i den emigrantförteckning som var införd i Hakarps Krönika 1972. Siffrorna utvisar utvandringsår och hänvisningsnummer.

Kartan till höger visar 1800-talets utvandring från Hakarp. Varje nål markerar en utvandrare. De ljusa före 1880, de mörka från 1880—1899.

Lägg märke till hur de båda industrisamhällena vid Ebbes och Stensholm dominerade utvandringen på 80- och 90-talet.

i utvandringsförteckningen. Nära nog en familj finner man dock i de fem syskonen Johansson från Stibbarp (1880/1, 1882/7-8, 1885/3-4).

Bland alla de ogifta ungdomarna som på 80-talet lämnade jordbruket i Hakarp för att söka sig en framtid i Amerika var Edvard Pettersson i Bockamålen Mellangård (1885/5). Hans brorson Arvid Pettersson i Vättersnäs har bidragit med följande intressanta berättelse om Edvard i Bockamålen:

Edvard och hans broder Viktor gick och dikade på Bockamålen mader en oktoberdag år 1885. Det var ett par unga, friska och starka ynglingar som hjälpte sin mor med skötseln av gården sedan deras far Peter Svensson avlidit 1881, 55 år gammal. Rätt som de gick och grävde reste sig Edvard, avbröt arbetet samt sköljde spaden omsorgsfullt. Viktor tittade förvånat på brodern och undrade varför han rengjorde spaden, inte var det tid att gå hem redan? — Edwards svar var kort men kärnfullt och kunde gälla som symboliskt för småbrukarsönernas situation på den tiden: "Den här gården är för liten för oss båda. Jag ska åka till Amerika." Därefter gick han bort till Johan Svensson i Björstorp, som var hans farbror, och fick låna pengar till amerikaresan. Tre veckor senare var han på väg till Amerika och Chicago.

Efter fem år i "Staterna" kom Edvard hem för att hälsa på i Bockamålen där modern hade god hjälp med gårdens skötsel av sonen Viktor och fosterdottern Anna Vanberg. Under sitt besök i Hakarp blev Edvard mycket god vän med Amanda Johansson (1891/6) i Svineryd. Hon var dotter till Johan Jons-son, även kallad "Johan på Stället", som var en mycket duktig hjulmakare. Han hade haft vagnar och hjul på utställning och fått en fin medalj för god hantverksskicklighet. Amanda reste med Edwards hjälp till Amerika i april 1891. De gifte sig året därpå. Edvard hade ett bra arbete som snickare på Pullmans verkstäder i Chicago. Han hade ju arbetat som timmerman en tid hemma i Hakarp. Deras lycka varade dock inte så många år. Vid tredje barnets födelse 1899 avled Amanda, och Edvard stod ensam med tre små barn. I denna svåra stund fick han bistånd av sin adoptivsyster Anna Vanberg (1896/2), som med

*Edvard Pettersson
från Bockamålen,
i Chicago.*

Edwards hjälp hade kommit över till Amerika 1896. Anna stannade hos Edvard och hjälpte honom med hemmet och de små barnen. Efter några år gifte Edvard om sig med Alma Rudin från Östegötland.

Anna Vanberg fick hushållsplats hos en millionärsfamilj i Chicago. År 1910 kom hon hem till Sverige och gifte sig med lantbrukare Erik Svensson i Björstorp.

Edwards barn, nio till antalet, växte upp och lämnade hemmet. Ett par av flickorna gifte sig med tyska män, en annan dotter gifte sig med en italienare och Edwards barnbarn och barnbarnsbarn är idag ganska många till antalet. Edvard Pettersson avled den 7 oktober 1934, 73 år gammal.

Så långt Arvid Pettersson, som för övrigt varit över i Amerika och besökt sina kusiner.

Någon skyldighet att redovisa orsaken till att någon utvandrade hade naturligtvis inte prästen, men man kan förmoda att han någon gång förhörde sig om varför vederbörande besökare på pastorsexpeditionen ville flytta till Amerika. Beträffande Johan Larsson — Säv, som var dräng på Bråneryd 1882, har prästen antecknat: "avvek till Amerika för exercistiden". Kanske var Johan en mycket vek pojke som bävade inför de strapatser som han kunde råka ut för under de 30 dagar som tjänstgöringen varade. Vi vet inte något om Johans motiveringar, men vi kan också tänka oss att han var en stolt yngling som vägrade finna sig i den förödmjukelse och det kuvande av personligheten som vistelsen på exercisplatsen innebar. År 1885 ökades militärtjänsten till 42 dagar men ingen säker tendens till ökad utvandring bland manliga 20-åringar kan iakttagas beträffande Hakarps socken. För övrigt var alla män i värnpliktig ålder skyldiga att ansöka om utresetillstånd om de ämnade emigrera. I regel bifölls dessa ansökningar, men mot slutet av 80-talet blev det allt vanligare att ansökan nekades så länge "exercisen" inte var avklarad.

Polismyndigheten i utresehamnarna började år 1869 att bokföra alla som gick ombord på amerikabåtarna. Göteborgspolisens utvandringslistor är intressanta ur Hakarps synpunkt eftersom det stora flertalet av utvandrarerna från våra trakter reste just över Göteborg. Vid utresan fick emigranten bl. a. uppge destinationsort i Amerika. Av Hakarps 89 utvandrare på 80-talet har 49 återfunnits på Göteborgs-polisens lista. Ungefär hälften av dessa har uppgett staterna Nebraska, Minnesota och Illinois i mellanamerika som resmål medan den andra hälften hade löst biljett till de östra staterna New York och Massachusetts. Ingen enda av de 49 hade uppgivit staten Texas som slutmål för resan. Därigenom kan man konstatera att Hakarps utvandringsstatistik påtagligt skiljer sig från socknarna öster om oss. I trakterna av Forserum och Nässjö, med Barkeryd som centrum, dominerade Texas som emigrantmål, men den tendensen sträckte sig alltså inte ända till vår socken.

1890-talet — rekord för Hakarps del.

Det har sagts att 90-talet blev en vändpunkt för den svenska utvandringen till Amerika. Tidigare kom huvudparten av de svenska emigranterna från lantbruket. Denna tendens var markant fram till

Från Norra Björkelund, Stibbarp, utvandrade fem syskon.

1890. Därefter började industriarbetarna att utgöra en alltmera växande andel av antalet svenska utvandrare. I detta avseende skiljer sig Hakarp från det svenska genomsnittet ty här började denna utveckling 10 år tidigare.

Av Hakarps 101 utvandrare på 90-talet var 53 att hänföra till industrin och 46 till jordbruket medan 2 måste räknas till hantverkarna. (Då har kvinnor och barn plockats in i samma kategori som maken/pappan). Studerar man jämförande statistik mellan Socknen, Länet och Riket (se diagram A i Hakarps Krönika 1973 sid. 22) finner man att under femårsperioden 1891—95 når Hakarps kurva högre än den någon gång tidigare nått. Hakarps statistikkurva passerar för första gången länets, — rikets håller sig betydligt lägre. Det är att märka att dessa siffror gäller de fem första åren av 90-talet, de senare fem åren sjunker Hakarps kurva ned till en punkt som befinner sig något lägre än de båda andra kurvorna.

Man kan spekulera över orsaken till att Hakarp hade sitt absoluta utvandrarerekord 1891—95 då en minskning och tillbakagång kunde noteras på de flesta håll. Industriarbetarna orsakade inte rekordet,

ty deras andel av de utresande var jämfört med 80-talet något lägre. Däremot fäster man sig vid att emigranterna som kom från jordbruksyrkena var så många i antal. Förklaringen får nog sökas i att de jordbruksungdomar som hade lust "att gå till industrin" inte bjöds riktigt samma möjligheter under perioden 1891—95 som under 80-talet. Befolkningsöverskottet på landsbygden kunde inte på samma sätt som tidigare "pumpas" in i industrin, utan fick söka sig andra utkomstmöjligheter. En av dessa möjligheter var att emigrera till Amerika.

Vad som talar för denna teori är Vapenfabrikens statistik över antalet anställda. Under 80-talet utökades arbetsstyrkan med i genomsnitt 33 personer per år, medan motsvarande siffra under perioden 1891—95 bara var hälften så stor. Tittar man sedan på arbetsstyrkan för nästa femårsperiod finner man att H. V. A. ökade antalet anställda med i snitt 73 personer årligen. Således hade "Vapen" några "dåliga år" (sett ur arbetsmarknadssynpunkt) i början av 1890-talet som kanske kan förklara varför utvandringen blev ovanligt hög från vår socken. Man bör kanske göra det tillägget att siffrorna från Hakarp är väl låga för att bilda underlag åt en vederhäftig statistik.

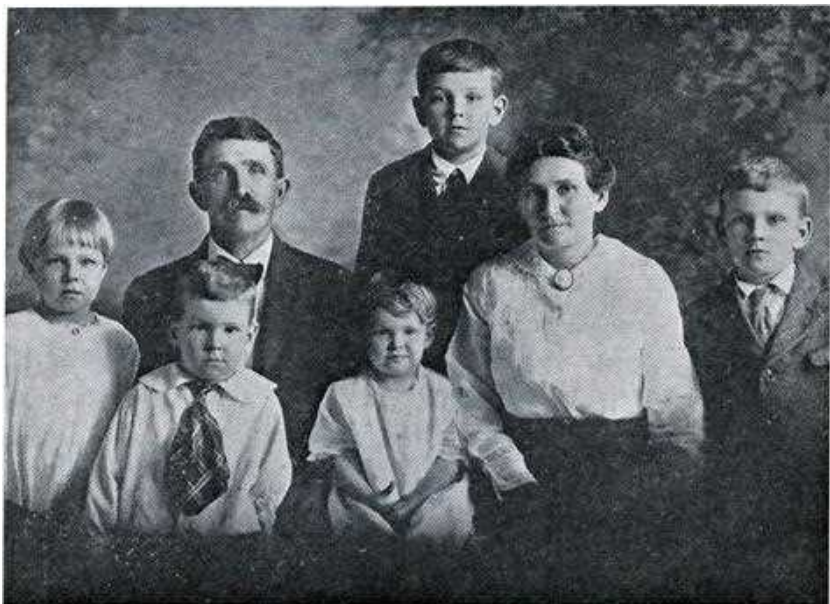
Byggnaderna vid Stensholms Pappersbruk som brann ned 1889 byggdes mycket fort upp och stod invigningsklara redan efter ett halvår. Nu fanns inte längre något pappersbruk i Stensholm. I dess ställe fanns en mekanisk verkstadsindustri. En del av arbetsstyrkan hade flyttat från samhället efter branden, men flertalet av de kvarvarande verkar att ha fått anställning på den nya fabriken. Någon ökning av utvandringen till Amerika blev inte följd av eldsvådan. Bland 90-talets utvandrare från Stensholms Fabrik lägger man märke till åtta-personers-familjen Sjögren som reste 1894.

Från Ebbes Bruk utvandrade under 90-talet 31 personer. Man kan undra över varför så många reste från detta förhållandevis lilla brukssamhälle. Flera barnfamiljer hörde till de som lämnade Ebbes för att resa över Atlanten. Man kan misstänka att de ganska väl visste hur det skulle ordna sig för dem och deras familjer därborta. Bland ebbesarbetarna fanns nämligen en som kunde berätta om förhållandena därute i Amerika: August Emanuel Pettersson (1890/4). Han hade vistats några år i U. S. A., kommit hem och fått anställ-

ning i Ebbes Gjuteri. Han hade varit bosatt i Worchester, där för övrigt hans son Oskar var född 1882. Typiskt är att flera av de ebbesbor som utvandrade på 80-talet hade slagit sig ned just i Worchester. Det är troligt att August Emanuel var den som hade spridit "amerikafebern" i Ebbes. Det var först efter hans hemkomst 1885 som bruksarbetarna i Ebbes började söka sig till Worchester. I slutet av juli 1890 gick han och hans familj runt på Bruket och sade farväl för att för andra gången i sitt liv göra den långa resan till Amerika och Worchester. Han kom de närmaste åren att följas av flera ebbesbor som hade samma slutmål för resan. I slutet av 90-talet bör det ha funnits minst ett trettiootal hakarpsbor i Worchester, som ligger i närheten av Boston på ostkusten i Amerika.

Men alla ebbesutvandrare valde inte Worchester som mål för resan. Gustaf Robert Magnusson (1892/22) från Södra Glasberga reste till New York i november 1892. Där stannade han i fyra år varefter han bosatte sig i Minneapolis där han gifte sig med en flicka från Linneryd. År 1901 flyttade han till Texas där han slog sig ned som farmare.

En annan hakarpsbo som blev farmare i Texas var Ernst Gustafsson (1891/20). Han var son till kyrkvärden Per Johan Gustafsson i Kämparp. Ernst reste från Göteborg på hösten 1891 med New York som närmaste mål. Året därpå bosatte han sig i Texas där han så småningom fick anställning vid järnvägen. År 1896 var han hemma i Sverige och Kämparp på besök. Efter ytterligare några år i Texas kom han hem till Hakarp år 1900, denna gång med avsikt att stanna i Sverige. Han hjälpte sina föräldrar att uppföra ett hus i Jutaholm och tog därefter anställning vid industrin. Men längtan till landet i väster blev för stark, och år 1901 reste han åter till Austin i Texas. Denna gång i sällskap med sin syster Helena (1901/8). Efter att ha brukat en arrendegård några år, köpte han sig 1910 en farm i Delvalle i närheten av Austin. Gift sig hade han gjort 1907 med Anna Sofia Eriksson från Malexander och äktenskapet välsignades med 3 söner och 2 döttrar. De båda döttrarna var för övrigt i Sverige sistlidna sommar (1974) och passade då på tillfället att besöka Hakarp. De besåg det hus i Jutaholm som deras far varit med om att bygga vid sekelskiftet och som han så många gånger hade berättat för barnen om. De besökte också gården Kämparp som deras farfar varit

Ernst Gustafsson från Kämparp tillsammans med sin familj i Texas omkring 1907.

ägare till och Gunnestorp som deras farfars far hade brukat. De båda systrarna, som aldrig tidigare varit i Sverige, fick också tillfälle att fotografera sina farföräldrars gravsten på Hakarps kyrkogård.

En broder till Ernst i Kämparp, August Gideon (1903/19) utvandrade som 20-åring till Amerika år 1903.

En så kraftig åderlätning på ungt arbetsfolk som de småländska bygderna fick vidkännas under 80-talet och början av 90-talet måste ju ha skapat svåra problem för samhället. Landshövdingen i vårt län berörde också denna fråga i sin femårsberättelse 1891—95:

Därigenom att de arbetskraftiga och "närande" samhällsmedlemmarna minskat genom emigrationen, under det att däremot de ålderdomssvaga eller "tärande" innevånarna kvarstannat och procentuellt blivit talrikare än förut har även fattigvårdsfrågan vuxit i anmärkningsvärd grad.

När landshövdingen använder orden "närande och tärande" människor tolkar han därmed ett dåtida vanligt sätt att indela befolkningen. De "närande" var de som var i sin krafts dagar och orkade fullgöra dagsverkena. De "tärande" var utslitna åldringar och andra som inte förmådde prestera ett fullgott arbete för brödfödan. På en del håll växte fattigvårdsbördan långt över socknarnas förmåga att bära den.

Hur Husqvarna Fattigkassa bidrog till att lösa ett av sina problem återger vi från Eric Eilerts bok, Hundra år i Huskvarna.

Då enkan Svanberg hade inkommit med en förfrågan, huruvida hon från Husqvarna fattigkassa kunde erhålla någon res-hjelp till America, beslöts att det var skäligt att bevilja henne något, då det kan anses som en ren förtjenst af cirka 800 för samhället då hennes barn ero födda 1880 — 1882 — 1888 på samma gång som det är en hjälp för henne att komma till Ame-rica och beslöts enhälligt, att Kronor 200 får lemnas henne.

Detta sätt att lösa problemen lär ha förekommit då och då. Man helt enkelt skickade fattighjonet till Amerika om det innebar en besparing för kommunen. Vi har dock inte hittat något liknande exempel i Hakarps församlingsböcker. Däremot har vi hittat ett par vackra exempel på hur man tog hand om åldriga anhöriga i samband med emigrationen. Carl August Svensson (1881/10) i Chicago lät år 1891 sin 73 årige fader Sven Mattiasson (1891/1) göra den långa resan till Amerika. Detta för att fadern som var nybliven änklings inte skulle nödgas tillbringa sin ålders höst i ensamhet hemma i Carlfors. Ännu ett exempel på omsorg om "tärande" personer har vi från 1892 då Alfrida Grunditz (1892/4) i Knutstorp tog med sig sin 71-åriga svärmor när hon tillsammans med sina fyra barn anträdde den långa resan till Boston. Där väntade maken Carl Arvid Pettersson som hade rest över året innan.

I sällskap med en svensk-amerikan utreste i februari 1892 adertonåriga Johan Snygg-Hallin (1892/1). Därmed hade den förste av släkten Snygg rest till Amerika. Johan, eller John som han senare kallade sig, var son till torparen på Nyholm, Karl Johan Snygg och sonson till soldaten Anders Snygg. John Hallin reste till Jamestown där han efter en tid blev ägare till en möbelfabrik. Han bodde

i Jamestown till år 1968, då han avled 93 år gammal, efterlämnande fem vuxna barn. En annan av Karl Johan Snyggs pojkar, Oskar Hallin (1901/4) reste som 17-åring också han till Jamestown. Där stannade han i fem år, varefter han flyttade till Moline i Illinois, där han arbetade inom verkstadsindustrin. År 1912 reste han till Austin i Texas, där han tillsammans med en kompanjon startade en reparationsverkstad under namnet Hallin & Messer. Han dog på nyåret 1960.

Den tredje utvandrarerna bland Snyggs barn var 20-åriga Gustav som tidigare varit dräng på Höggärdet. Han blev delägare i broder Johns möbelfabrik i Jamestown. Torparen Karl Johan Snygg var år 1905 över i Amerika och hälsade på sina tre söner. Vid hemkomsten hade han tydligen enbart positiva saker att berätta, ty 1907 reste en fjärde son, Sven Snygg (1907/2). Han var 18 år gammal och hade fått biljetten av sin broder Gustav. Sven reste med en båt som hette Balic. Han fick arbete på en verktygsfabrik, Crescent Tool Co, som ägdes av en smålänning: Carl Pettersson från Kristdala. Här arbetade Sven i över 50 år tills han fick pension 1958. Han kallar sig Elmer Hallin och är fortfarande bosatt i Jamestown. Elmer som nu är 85 år gammal har inte varit hemma i Sverige på hela tiden men har sin hemsocken mycket i tankarna och talar ofta med sina vänner om Hakarp. Även en av Snyggs döttrar utvandrade, Anna Karlsson-Snygg (1904/2) reste år 1904. Hon gifte sig med en byggnadsarbetare och är bosatt i Moline där hon och hennes make sedan flera år njuter sitt otium.

Vi återgår till 1890-talet och läser i Smålands Allehanda av den 9 mars 1894 där en svensk-amerikanare har ordet:

Ärade landsmän och landsmaninnor!

I han utan twifvel ofta läst om "det förlofwade landet i väster" dess utomordentligt rika resurser samt yppiga tillgång på allt som gör lifvet gladt och angenämt. Huru skulle det vara, om I för en gång finge något till lifs om medaljens framsida.

Därefter följer en beskrivning över hur stor arbetslösheten är i Amerika för tillfället och vilket stort elände det är att inte ha bostad för natten och mat för dagen. Ett öde som han påstår har drabbat

Carl Johan Snygg och tre av hans söner i Jamestown 1905.

många av emigranterna den sista tiden. Men han är inte helt negativ till utvandringen. Under vissa förutsättningar kan det fortfarande vara meningsfullt att åka till Amerika och han fortsätter.

De enda som mitt varningsord inte gäller är sådana som äger välbärgade släktingar som har lovat att draga försorg om nykomlingarna. Och skulle jag göra ännu ett undantag, vore det för flickor, kunniga i matlagning och andra husliga sysslor, ty sådana ha alltid någon utsikt att få platser. Men till andra säger jag bestämt: Resen icke hit åtminstone så länge den närvarande pänninge- och arbetsbristen pågår! Gören I det ändå så skolen I dyrt få ångra att I icke följt mitt råd.

*Triton Cove, Duckabuch
Washington U. S. A.
5 febr 1894
C V Liedberg*

Liedbergs brev till Allehanda verkar vara skrivet av sann välvilja mot de som eventuellt tänkte emigrera. Han var säkert inte den ende som varnade för utvandring till Amerika där arbetslösheten just då var mycket stor. Varningarna hjälpte tydligen ty emigrationen avtog märkbart och från Hakarp utvandrade inte mer än 15 personer sammanlagt för de sista fem åren av 1800-talet.

En av de som reste trots varningarna var drängen i Baggarp, Robert Ragnar Kling (1896/4). Han kom att föra ett ganska kringflackande liv under de första åren i Amerika. När han var hemma i Hakarp och hälsade på sina syskon år 1900 kunde han berätta att han inte hade haft fast bostad under sin tid i Amerika utan övernattat i järnvägsvagnar och andra provisoriska login. Han återvände dock, efter besöket, till Amerika och lyckades ordna mera stadgade bostads- och arbetsförhållanden för sig. Han ingick senare äktenskap med en av flickorna Vist från Ebbes och de bosatte sig i Wacco där han försörjde sig som snickare.

Adertonhundratalets sista utvandrare från Hakarp blev Anna Elfrida Svensson (1898/1) i Fattighuset. Hon fick sitt utflyttningsbetyg den 24 april 1898. Dagen innan hade hon konfirmerats och ett av hennes sista minnen från sin födelsesocken bör ha varit nattvardsgången i Hakarps kyrka.

Att just den femtonåriga Anna Elfrida Svensson var 1800-talets sista hakarpssemigrant kan ses som symboliskt för utvandringen till Amerika. Hon lämnade en trist uppväxttid i fattigstugan bakom sig och hoppades säkert på en ljusare framtid i Amerika. Så var förhållandet med de flesta av våra utvandrare. De kom från fattiga förhållanden och väntade sig bättre villkor på andra sidan Atlanten. Kanske infriades förväntningarna för de flesta?

Vart reste utvandrarerna?

Denna förteckning är upprättad med hjälp av Göteborgs-polisens lista över emigranter. Nummerbeteckningen i samband med årtalet hänvisar till utvandrareförteckningen i Hakarps Krönika 1972 (sid. 67). Attestdatum är den dagen då vederbörande fick flyttningsattesten i Hakarp, utresedagen är den dagen då båten avgick och destinationen är den ort i Amerika som utvandrarerna själv angivit. Tills vidare finns polisens listor för tiden 1869—93 tillgängliga. Många emigranter saknas i nedanstående förteckning. Orsaken är i första hand att inte alla reste över Göteborg och i andra hand att det är lätt att förbifgå någon i polisens lista.

Förkortningar avseende stater i Amerika:

Ala. = Alabama
Calif. = Kalifornien
Can. = Canada
Conn. = Connecticut
Del. = Delaware
Ill. = Illinois
Ind. = Indiana

Mass. = Massachusetts
Mich. = Michigan
Minn. = Minnesota
NY = New York
Nebr. = Nebraska
Tex. = Texas
Wis. = Wisconsin

År och nr	Namn	Från	Attest- datum	Utrese- datum	Destination
1869					
9	Anna Ljungqvist	Sjöbacken	20/3	7/5	Boston, Mass.
10	Johan Johansson	Ammarpstorp	20/4	28/4	New York, NY
11	Johannes Jonasson	Torpängen	4/5	7/5	Boston, Mass.
12	Matilda	Torpängen	4/5	7/5	Boston, Mass.
13	Alfred	Torpängen	4/5	7/5	Boston, Mass.
14	Augusta	Torpängen	4/5	7/5	Boston, Mass.
15	Sven Svensson	Sörängen	1/6	4/6	Jamesville, Wis.
16	Lovisa	Sörängen	1/6	4/6	Jamesville, Wis.
17	Hilda	Sörängen	1/6	4/6	Jamesville, Wis.
1870					
1	Johannes Andersson	Svineryd	4/4	8/4	New York, NY
5	Adolf Skoglund	Bråneryd	16/8	19/8	New York, NY
6	Anders Fred. Westling	Hak. Säteri	21/10	28/10	New York, NY
7	Anders Jönsson	Bäckastugan		8/4	New York, NY
1871					
1	Johan Johansson	Fagerslätt		5/5	New York, NY
2	Maria Charlotta	Fagerslätt	29/3	5/5	New York, NY
3	Carl Johan	Fagerslätt	29/3	5/5	New York, NY
4	August Edvard	Fagerslätt	29/3	5/5	New York, NY
7	Helena Andersson	Bäckastugan	12/7	14/7	New York, NY

1879

1	Alfred Johansson	Hökhult	6/2	9/5	La Fayette, Ala.
4	Jonas Engberg	Ebbes		24/10	New York, NY
5	Otto Johannesson	Stensholm		10/10	Red. Wing, Minn.

1880

6	Oskar Amandus Carlsson	Fagerslätt	13/9	17/9	Sutton, Nebr.
7	Carl Viktor Arvidsson	Höggärdet		1/10	Chicago, Ill.

1881

3	Emma K. Lind	Stensholm	2/5	27/5	New York, NY
4	Per August Gustavsson	Pappersbruket	2/5	13/5	Chicago, Ill.
5	Charlotta	Pappersbruket	2/5	13/5	Chicago, Ill.
6	Carl Gustav	Pappersbruket	2/5	13/5	Chicago, Ill.
7	Johan Albert	Pappersbruket	2/5	13/5	Chicago, Ill.
8	David Leonard	Pappersbruket	2/5	13/5	Chicago, Ill.
9	Elna Delfin	Pappersbruket	9/5	13/5	
11	Ida Maria Johannisd:r	Tokarp		28/10	Sutton, Nebr.

1882

1	Johan Aug. Ekblad	Socknen	20/3	24/3	
2	Johan Fredr. Sällberg	Pappersbruket	18/4	21/4	Chicago, Ill.
5	Lilly Engberg	Socknen		28/4	New York, NY
6	Carl Henn. Fagerqvist	Höggärdet	6/5	12/5	Boston, Mass.
12	Carl Gust Boberg	Marieberg		8/9	New York, NY

1883

2	Matilda Gustafsdotter	Slögestorp	21/6	29/6	Sutton, Nebr.
---	-----------------------	------------	------	------	---------------

1885

1	Nils Magn. Lundin	Ebbes	31/1	13/2	Omatsa, Nebr.
2	Johan Alfr. Ros-Sjöberg	Ebbes	31/1	13/2	Omatsa, Nebr.
3	Axel Edv. Johansson	Björkelund	21/2	13/3	Waseca, Minn.
4	Hilda Chr. Johansson	Björkelund	21/2	13/3	Kearny, Nebr.
5	Sven Edvard Pettersson	Bockamälen	8/11		Chicago, Ill.
6	Knut Ferd. Backlund	Läxarp	1/4	11/4	New York, NY
7	Per Alfred Pettersson	Pettersberg		13/4	Kearny, Nebr.

1886

1	August Gustafsson	Råmmarp	13/2	5/3	Marshalltown, Del.
2	Agda Rydén	Carlfors	30/6	9/7	New York, NY
4	Gustaf Andersson	Smedstorp	3/10	29/10	New York, NY
6	Per Aug. Carlsson	Marielund	8/3	12/3	Chicago, Ill.

1887

1	Aug. Emil Rydén	Carlfors	28/5	3/6	South Bend, Ind.
2	Carl Johan Svensson	Ebbes	6/4	29/4	New York, NY
3	Christina Plym	Ebbes	25/4	29/4	Chicago, Ill.
4	Oskar Alg. Håkansson	Ebbes	26/3	3/6	Fitchburg, Mass.
5	Peter Johan Bergström	Ebbes	31/5	3/6	Fitchburg, Mass.
7	Adolf Fred. Pettersson	Ebbes		23/9	Chicago, Ill.
8	Carl Th. Gustafsson	Torpängen	19/9	23/9	Worcester, Mass.
9	Knut Johansson	Pappersbruket	3/10	14/10	Boston, Mass.

1888

1	Gust. Edvard Josefsson	Ebbes	22/2	18/5	Worcester Mass.
3	Ernst Henn. Lundström	Ebbes	24/2	16/3	Worcester Mass.
4	Johan Vilh. Björk	Ebbes	24/2	16/3	Worcester Mass.

10	Gustaf Nilsson-Daag	Fagerslätt	19/3		Chicago, Ill.
11	Carl Emil Björklund	Pappersbruket	9/4	13/4	Chicago, Ill.
13	August Cronqvist	Carlfors		11/5	New York, NY
14	Maria Bergström	Ebbes	9/5	18/5	Worcester, Mass.
15	Hulda	Ebbes	9/5	18/5	Worcester, Mass.
16	Ruth	Ebbes	9/5	18/5	Worcester, Mass.
17	Oskar	Ebbes	9/5	18/5	Worcester, Mass.
18	Frans Leon. Lundblad	Ebbes	9/5	18/5	Worcester, Mass.
19	Viktor Sandal	Dalskog	11/6	22/6	Chicago, Ill.
20	Gustaf Pettersson	Pappersbruket	11/6	15/6	Chicago, Ill.
21	Maria Pettersson	Pappersbruket	11/6	15/6	Chicago, Ill.

1890

1	Johan Aug. Björklund	Pappersbruket		14/2	New York, NY
2	Johannes Hild. Johansson	Baggarp	26/2	14/3	Joliet, Ill.
3	Alma Svensson	Ebbes Kvarn	28/3	4/4	Boston, Mass.
4	Aug. Emanuel Pettersson	Ebbes	11/7	25/7	Worcester, Mass.
5	Maria	Ebbes	11/7	25/7	Worcester, Mass.
6	Oskar	Ebbes	11/7	25/7	Worcester, Mass.
7	Elsa	Ebbes	11/7	25/7	Worcester, Mass.
8	Fritz Gustaf	Ebbes	11/7	25/7	Worcester, Mass.
9	Kalla	Ebbes	11/7	25/7	Worcester, Mass.
10	Gustaf Emil Håkansson	Pappersbruket	11/7	25/7	New York, NY
12	Carl Fred. Sandström	Ebbes	5/12	12/12	New York, NY
13	Axel Alb. Petersson	Prästgården		19/9	Jamestown, NY

1891

1	Sven Mattiasson	Carlfors	23/1	6/2	Chicago, Ill.
2	Sven Vikt. Johansson	Ebbes	26/1	6/2	Chicago, Ill.
3	Frans Gustav Karlsson	Högaberg	3/3	6/3	Chicago, Ill.
4	Gustav Edvin Nilsson	Halleberg	8/3	20/3	Oakland, Ind.
5	Amanda Karlsson	Stensholm	18/3	3/4	San Francisco, Calif.
6	Amanda Johansdotter	Svineryd	13/4	17/4	Boston, Mass.
7	Anna Berndtsson	Ammarp	1/5	15/5	New York, NY
8	Alfred Isaksson-Björk	Ebbes	4/5	22/5	New York, NY
9	Carl Aug. Johansson	Bråneryd	8/5	15/5	Red Wing, Minn.
11	Hilma Ramberg	Pappersbruket	10/7	17/7	Jacksonville
10	G. F. Gustafsson	Stensholm	10/7	17/7	Jacksonville
12	Carl Herman Dahlberg	Ebbes	10/2	24/7	Boston, Mass.
13	Frans Gustav Svensson	Ebbes	8/8	21/8	Chicago, Ill.
14	Carl Albert Nilsson	Ebbes		4/9	Worcester, Mass.
15	Augusta	Ebbes		4/9	Worcester, Mass.
16	Karl Mauritz	Ebbes		4/9	Worcester, Mass.
17	Oskar Severin	Ebbes		4/9	Worcester, Mass.
18	Klas Henning Johansson	Fagerslätt		10/11	New York, NY
19	Viktor Pettersson	Ebbes		13/11	New York, NY
20	Ernst Gustafsson	Fagerslätt		10/11	New York, NY

1892

1	Johan August Hallin	Nyholm	12/2	19/2	Jamestown, NY
2	Efraim Gustafsson	Fagerslätt		14/3	Manor, Tex.
3	Karl Oskar Tidstrand	Hak. Säteri	7/1	10/6	New York, NY
4	Alfrida Grunditz	Knutstorp	8/6	17/6	Boston, Mass.
5	Valborg	Knutstorp	8/6	17/6	Boston, Mass.
6	Astrid	Knutstorp	8/6	17/6	Boston, Mass.
7	Bernhard	Knutstorp	8/6	17/6	Boston, Mass.

8	Inger	Knutstorp	8/6	17/6	Boston, Mass.
9	Stina Greta Svensd:r	Knutstorp	8/6	17/6	Boston, Mass.
10	Axelina Sofia Dahlberg	Ebbes	8/6	14/6	New York NY
12	Ernst Edvard Hallander	Fagerslätt	8/7	22/7	Quebeck, Can.
13	Julia	Fagerslätt	8/7	22/7	S:t Peter, Minn.
14	Julia	Fagerslätt	8/7	22/7	S:t Peter, Minn.
15	Carl Johan Johansson	Ebbes	15/7	29/7	Worcester, Mass.
16	Kristina Johansson	Ebbes	15/7	29/7	Worcester, Mass.
17	EllenMaria Rydén	Carlfors	25/7	29/7	Boston, Mass.
18	Ulrika Sofia Dahlberg	Ebbes	25/7	19/8	Chicago, Ill.
19	Ernst Dahlberg	Ebbes	25/7	19/8	Chicago, Ill.
20	Edvard Vilhelm Dahlberg	Ebbes	25/7	19/8	Chicago, Ill.
21	Anna Jonsson	Stensh. fabr.	3/9	25/10	New York, NY
22	Gust. Robert Magnusson	Ebbes	3/9	15/11	New York, NY
24	Carl Aug. Larsson	Ebbes	21/10	4/11	New Britain, Conn.
25	Ture E. Linderholm	Stutstorp	3/11	1/3	New York, NY
26	Alfrida Andersson	Fintorp	4/11	21/10	Boston, Mass.
27	Carl Aug. Johansson	Ebbes	4/11		New York, NY

1893

4	Gustav Alb. Johansson	Ebbes	17/2	27/2	Boston, Mass.
5	Martin Svensson	Stensh. fabr.	7/4	25/4	New York, NY
6	Johan Edvin Björklund	Stensh. fabr.	23/4	16/5	Ishpeming, Mich.
8	Johan Vikt. Persson	Fageräng	21/4	5/5	New York, NY
9	Johan Alfr. Svanberg	Stensh. fabr.		5/5	Worcester, Mass.
10	Johan Simon Andersson	Broholm	28/4	9/5	Paxton, Ill.
11	Hjalmar Eriksson	Råmmarp		9/5	Rankin, Ill.
12	Emil Johansson	Bråneryd	30/4	5/5	Reg Wing, Minn.
14	Alma Andersson	N. Glasberga		30/5	New York, NY
17	Frida Nilsson	Erikstorp	24/11	1/12	New York, NY

Källförteckning till detta avsnitt:

Göransson: Husqvarna Vapenfabrik.

Ljungmark: Den stora utvandringen.

Ohlén: Från fars och farfars tid. En krönika om Småland.

Severin: Svenskarne i Texas.

Göteborgspolisens förteckning över utvandrare 1869—1893.

Landshövdingens femårsberättelser.

Lokala tidningar 1880—1899.

Kyrkoarkivalier Hakarp 1880—1899.

Några persondikter.

av Harald Möllerström

År 1803 inlämnades till Svenska akademien en avhandling, som väckte stort uppseende. Det var Erik Gustaf Geijer som, tjugoårig, tävlade om Akademiens stora pris i ämne som bestämts av densamma. Avhandlingen var benämnd Äreminne öfver Sten Sture, och med detta vann Geijer priset.

Från detta höga exempel på äreminnen är förvisso steget långt till de värtalighetsprov och åminnelsetal som väl i alla tider hållits och framförts vid celebra tillfällen i människors liv, men en smula av släktskap dem emellan finns det kanske. De apostroferade personerna har väl inte varit så berömda och namnkunniga som Sten Sture, författarna ej heller så skickliga som Erik Gustaf Geijer, och orden har väl inte så noga motsvarat den historiska verkligheten hos de besjungna personerna, men man har gjort sitt bästa för att skapa högtid och solennitet.

Här skall presenteras ett antal persondikter som tillkommit under 16- och 1700-talen och som har anknytning till personer som haft sin verksamhet i Hakarp och Huskvarna. Samtliga har utgivits i tryck i Jönköping, nämligen på 1730-talet av Israel Falck och på 1770-talet av Niclas Falck. En på latin författad bröllopsdikt har också följdriktigt utgivningsort och tryckeri latiniserade: Junecopiae, Literis Falckiana.

De två första hyllningsdikterna rör ett bröllop som ägde rum "på Husqwarnen den 23 julii 1730". Brudgummen var krigskommissarien och tullförvaltaren vid Stora sjötullen i Helsingborg Nils eller Nicolaus Ulmgren och bruden Eva Ehrenpreuss, dotter till Överdirektören vid Jönköpings faktori, sedermera vid alla gevärsfaktoriër riket Joachim Ehrenpreuss och hans hustru Anna Hilletan.

Den ena av dessa persondikter har ingressen

*Lycka, Glädie, Hugnad, Gamman.
Frid och Frögd nu bäge samman,
Brudgum och vår kiära Brud*

*Gif med Ähre-Krantzen GUD!
I then
Trogna Tillönskan Uthbrustet . . .*

och avslutas "Af förnäma CONTRAHENTERNAS Hörsammaste Tienare Jean Linqvister."

Sedan författaren blygsamt bekant: "Jag är ey en PO'ÉT, doch pröfwar dristelig", ger han dock prov på kunskaper i den grekiska mytologien med följande rader:

*Här önskar gammal, ung; Så liten såsom stoor,
Til Lycka detta Par: Så önskar Far och Mor.
Pandora wik tu bort, som listig är bland alla,
Med olycksdosan, låt, the säga, frögd tilfalla
Them, som på thenna Dag GUD sielf hopfogat har,
Wälsigna them o GUD och ök thet sälla Par,*

Pandora var den första kvinnan på jorden, skapad av gudarna med skönhet och behag men med ett svekfullt väsen. Av gudarna fick hon en ask, i vilken alla olyckor och sjukdomar var inneslutna. Bland människorna öppnade hon sin ask, och sedan dess härjas världen av dess innehåll, blott hoppet stannade kvar i asken.

I diktens fortsättning skymtar seden, att brudparet skulle sitta under en gren av den lyckobringande misteln:

*Här sitter EHRENPRESS, jag ser hon sig förlustar
Rätt under GRENEN sin, gör hon sig fri från pustar;
Gif GUD thess fromma Siäl här måtte niuta få
Alt hwad, som kyskhet kan beständigt nån'sin nå.*

Den andra persondikten vid samma tillfälle har som överskrift

*Jungfru Chorees VALET
med Gratulation och Lyck-Önskan tagit,
Ifrån . . .*

Det är alltså ett farväl (VALET) från skaran (Chor) av ungmör som bruden nu lämnade, "Då Hon Med sin Kiära Brudgumme Trädde i ett Förnöyeligt Äckta Stånd". Avskedet är vemodigt, men man får böja sig för "himlens slut" = beslut:

*Kom systrar, kommen all, wij wilja oss inställa,
Uppå en Frögde-Dag, wår Systers Fest den sälla,
Som slutat gifta sig och skal nu gifwas Man,
Skal träda uhr wårt Chor, och Hustrus Namn ta an.*

*Hwad kiert, hwad liufligt är, det låter sig nu skåda,
Mon sådan glantz ey bör upmuntra oss at båda,
Och uppå denna Dag, wår dienst förrätta wäl,
Med afskieds tagande af en så dygdig Siäl.*

*Wår hiertans wackera Wän, wår förra roo och tycke,
Wår fägnad och wår lust, wårt skiöna täcka smycke,
Wår liufwa Cammerat, som med oss plägat har,
En söt förtrolighet i många goda dar.*

*Den från oss träder hän, wij miste helt ogierna,
Men ho wil drista sig, mot himlens slut at spierna,
Ty går nu Ehrenpreus och följjer Guds behag,
Med Ulmgren gifter sig, til Ächta Hionelag.*

*Hon i sin Brude-Skrud, i dag så härligt lyser,
Som i sitt fromma bröst, hon sielfwa Dygden hyser.
Then glindrar ogement, och större prydnad är,
Än Ächta Pärlor mång, som hon i Skruden bär.*

*Ty wäl! ach! trefalt wäl! Herr Ulmgren, som har funnit,
Mitt i wår liufwa Skaar, en sådan siäl som brunnit,
Til dygd och redlighet, och högre skattas bör,
Än Guld och Ädel steen, den oss kan lysa för.*

*Förtiga wil man nu, dess dygder at upräkna,
Men endast til Valet, nu dessa ord intekna,
Wår Syster, Edert prijs skal icke bland oss dö,
Men wäxa blomstras bör Ehrt Ädla Dygdefrö.*

*Fördenskul far nu wäl! Far wäl! wår täcka Syster,
Far wäl du Jungfru skiön, dig intet mehra lyster,
At wara i wårt skrå, du wil nu gå i säng
Med liufwa Mekan din, en hurtig qwicker Dräng.*

*Du wil för Jungfru Namn, nu beta Fru och Qwinna,
För Edla frihet wår, wil du dig låta binda!*

*Och stå i Manna wäld, bekymmer taga an
I Huushåls saker och hwad mera nämnas kan.*

*Så öppna skiötet dit! O! Himmel blid och goder,
Låt städse af dig ner, som strömmar och som floder
Utflyta rundelig, din nådes ymnoghet,
Utöfwer Brudgum Brud, i alla ewighet.*

*Til sluth så önskar jag, Ehr ouphörlig gamman,
Och stadig Lycka, i Ehrt Achta-Stånd tilsamman.
Gud gie Ehr båda Twå så många glädie dar
Som Husquarns stora Bärg, små stenar i sig har.*

Glädjedagarna blev dock inte så många. Eva var född 1 sept. 1710. Den 10 januaari 1735 var hon död och begrovs i Åhus. Tankarna på hennes bröllopsdag är "enfaldig och wälment sammanfadt" av brudens broder Fredrik Ehrenpreuss, faderns efterträdare vid Jönköpings gevärsfaktori i Huskvarna.

Den tredje persondikten är skriven på klingande latin av okänd författare. I översättning lyder titelsidan, som avbildas i denna artikel, således:

*Såsom tillönskan om ett lyckligt äktenskap
för*

*Den utomordentlige och klarast lysande bland män,
tillika kamreraren i Konungens krigsakademi
och synnerligen pålitlige*

Herr

*JOHACHIM STÄHL,
brudgum,*

och för den icke mindre hedersamma och dygdädla

Jungfru

*BEATA SOFIA BREMER,
brud,*

på deras bröllopsdag den 8:e oktober 1754.

*Hyllningar
Lyckönsknings sång.*

Pro felici conjugii auspicio

Ad

*Eximium atque Clarissimum Virum & Ca-
merarium in Collegio Regis Regni-
que Militari Fidelissimum*

DOMINUM

JOACHIMUM

STÄHL,

Sponsum,

Nec non

Honestissimam ac Pudicam

VIRGINEM

BEATAM SOPHI-
AM BREMER,

Sponsam,

Sub nuptias Die 8:va Octobris Anni 1754.

Celebratas,

Votivum Carmen,

Junecopiæ, Literis FALCKIANIS.

Joakim Ståhl var son till Andreas Ståhl, kyrkoherde i Hakarp 1712—1764. Joakim författade "Beskrivning om Hakarps Socken i Småland" år 1776. Denna beskrivning är återgiven i Hakarps krönikas årgång 1948. Brita Sofia Bremer, född den 4 juni 1725, var dotter till krutbruksdirektören Peter Bremer på Brunstorp, död 1765. En broder till Beata Sofia, Petrus, blev direktör för krutbruket 1745 men kom på obestånd och avvek till okänd ort. Dopfunten i Hakarps kyrka är en gåva av Bremer 1756.

Hyllningsdikten är mycket poetisk. Även här har den grekiska gudasagan fått lämna sitt bidrag.

Låt höra:

*Illuxit jam clara dies, sol aureus undis
Exit, ab aeqvoreis occine Calliope!*

Den ljusa dagen randas, solen stiger gyllene ur havets böljor,
sjung Calliope! (sångens gud)

*Explicuit frontem roseis aurora qvadregis;
Argutae resonent fila canora lyrae.
Praefinitus adest Hymenaeus, nupta marito
lungitur, impletur jus paradisiacum.*

Morgonrodnaden rullar fram med rosenröda fyrspann, den klangfulla lyrans välljudande strängar spelar. Det bebådade bröllopet är inne; bruden med sin make förenas, paradiset lag uppfylles.

*Pronuba stat luno procincta, frequensque sororum,
Advenit facibus turba parata suis.*

Aktenskapsmäklerskan Juno står omgjordad, och systrarnas skara har kommit och trängs, beredd med sina facklor.

*Ore Chorus! cedant prospera fata toro!
Dentur vela, Deo duce & auspice, currat in altum
Per brevia & fyrtes, per freta, per scopulos
Tuta ratis.*

Var redo, o kör! Må lycka och välgång gynna detta brudpar!
Seglen hissas, i förlitan på Guds ledning och löfte ilar det trygga skeppet ut på djupet, förbi grund och revlar, genom sund och utmed klippor.

Dikten slutar:

*Et navale bonum, Zephyris spirantibus, oras
Optasqvæ petant sedibus aethereis!!!*

Och vid västanvindars fläkt uppnår de den goda hamnen och den efterlängtnade stranden med de himmelska boningarna!!!

Dikten, som tågar fram i klassiskt versmått, är ståtlig och gjorde säkert djupt intryck på åhörarna, som hade betydligt mer insikt i det ädla språket och större vördnad för detsamma, än våra dagars människor.

De tre dikter som har skildrats celebrerade således på ett för tiden typiskt sätt de glädjefyllda tillfällena i människors liv. Men människorna undgick heller inte sorgen, och vid dessa tillfällen sökte man på ett högstämt sätt tolka sina känslor, ibland kanske ordalagen blev en smula sentimentala. Här följer nu tre sådana tolkningar av vad man känt inför döden och för dem som drabbats av dessa slag.

Den 13 maj 1773 avled friherrinnan högvälborna fru Catharina Elisabeth Ehrenpreuss, född von Knorring. Hon var maka till överdirektören vid Jönköpings gevärsfaktori i Huskvarna Fredrik Ehrenpreuss till Lundholmen i Vrigstads socken, Kyrktorp i Stenberga socken samt Stensholm och Huskvarna i Hakarps socken. Vi har förut mött honom som författare till avskeds- och hyllningsdikten vid hans syster Evas bröllop. Hans hustru var född 1724 och dotter till lagmannen friherre Göran Anton Albert von Knorring och Gert-rud Tham. Makarna hade elva barn, av vilka sex dog i späda ålder. De fem överlevande — Anna Elisabeth, gift Sparrsköld, Göran, kapten, Gertrud Fredrika, gift Posse af Säby, Catharina, gift Arnell, och Ulrika Christina, gift Stedt — är nämnda i den dikt, som av en i övrigt okänd C A Molin författades vid deras moders "allmänt beklagade Bortgång", i en dikt riktad till den sörjande maken.

Catarina Elisabeth Ehrenpreuss är jämte sin make begravd i Hakarps kyrka, där ett murat gravkor under södra korsarmens golv blivit deras sista vilorum.

*Med olik vind vi usle segla
Bland klippor kring vår jammers-ö,
På mer ell' mindre uprörd sjö
Wi oss i andras skeppsbrott spegla.*

*Knapt hinna vi ett skär förbi
Förr än vi på ett annat stöta:
I glädjens famn vi sorgen möta,
Och döden sist för ögon si.*

*Ju flera glada dar vi tälja,
Ju längre lugn och stillhet räckt,
Dess mera blir vår Själ förskräckt
När bistra skiften sinnet quälja.
Hvad hugnar väl en ljuslig fart
Som förr han haft, en Sjömans tancka,
När på en svag och bräcklig plancka
Han nu befarar krossning snart?*

*Du Hedersman, som länge njutit
Inunder Himlens vård och skygd,
En ostört frugt av ägta dygd:
Hur fort ha nöjets timmar flutit!
En glädje-dag var föresatt:
Men ach! det moln din Himmel hölgde,
Med hvilket storm och mörker fölgde,
Som bytte den i hiskelig natt.*

*Ett tordöns-slag, jag törs ej nämna!
Med våldsambhet ditt hjerta slog,
Och i en blink ifrån dig tog
Hvad dyrt, vad kärt Dig Lyckan lemnat.
Den mun, den kära mun blev tyst
Hvars minsta ord Din fägnad väckte,
Och döden dessa ögon släckte,
Ur dem Din frögd och sällhet lyst.*

*Du mist en ovärderlig Maka,
Af jordiskt alt Din bästa skatt,
Som förr dig ej i oro satt,
Än då Du ensam blef tillbaka!
En Fru af sällsynt Dygd och Wett,
Som af sin Börd sin Glants ej lånat,
Men värdigt sjelf den Plats förtjenat,
Som almän agtning henne gett.*

*Du i Ditt Hus en tomhet finner,
Som ökar känslan af Ditt ve:
Alt vad som Dina ögon se
Förlust och saknad Dig påminner.
Det bästa Urvärck stannar af,
Och aldrig jämna timmar delar,
När kädjan bryts, ell' fjädren felar,
Som hjulen drift och rörsel gaf.*

*Fem Vårda barn, som ville lisa
Det qual, som fräter nu Ditt bröst,
Förmå ej gifva önskad tröst,
Ty deras sorgsna ögon visa
En mistning utan like stor.
De bjuda till at Dig hugsvala!
Men Deras gråt och suckar tala
Tillika om en borttryckt Mor.*

*Bestörta Syskon, Släkt och Vänner
Ta ömsint del i Ditt besvär,
Men bördan doch ej lättad är,
Hvaraf Du hela tyngden känner.
I samma mån får sorgen kraft,
Som det är dyrt hvad vi förlöre:
Din smärta mera dräglig vore
Om ämnet mindre värde haft.*

*Doch jag Ditt Hjerter mera sårar,
Som redan alt för häftigt blör.
En tröst, som säker värckan gör,
At stoppa källan till för tårar,
Den har Du lyckligtvis igen:
Du hoppas och en gång få hamna,
Der Du med glädje får omfamna
Din ömt begråtne bästa Vän.*

C. A. Molin.

Fredrik Ehrenpreuss

Den andra dikten med detta ämne är framförd vid fru Helena Bergmans begravningsakt i Hakarps kyrka den 14 februari 1775. Helena Bergman var kyrkoherde Joakim Bergmans hustru i hans första gifte och dotter till hans företrädare i kyrkoherdeämbetet, Andreas Ståhl — därav tillnamnet Ståhl i gravkvädets ingress. Hon var född den 15 februari 1720 och dog vid knappa 55 års ålder den 30 januari 1775, efter ett äktenskap som varat i 30 år på 4 månader när. Den i denna artikel förut nämnde kamrer Joakim Ståhl var hennes broder. Joakim Bergman gifte sig sedermera med Anna Eleonora Eneroth. Porträtt av båda dessa hänger i Hakarps prästgård. Dikten är skriven och framförd av Sam. Fried. Wibohm, Phil. Candidat.

Den vackra titelsidan till dikten återgives i denna krönika. Efter några strofer, vari allmänt tecknas alltings förgänglighet och dödens

Då
Den i Lifstiden
Sål = Söla

Men nu ewinnerligen Saliga

J N U

HELENA STÅHL,

Kyrkoherdens och Magisterns

Wål=Ärewördige och Söglärde

J E N N

JOACHIM BERGMANS

Kjår-älskelige Måka,

Till Des Hwiloställe beledsagades uti Hakarps
Kyrka, then 14 Februarii 1775.

Blef detta uttradt

Äf

Sam. Fried. Wibohm,
Phil. Candidat.

Böndöping, Tryckt hos NICLAS FALCK, 1775.

oundviklighet men också människans längtan ” — — dit der Änglar Millioner, Alt till den Högstas lof, de blanda sina toner”, får åhöraren (eller läsaren) en bild av denna prästfrus karaktär:

*Du bleka stilla mull hwars anda hädan farit,
Din ro, Ditt syftemål åt Himlen städs har varit,
Du i ett trofast sinn' haft Gud i kärleks tankar,
Och i en stadig Tro för Gud nedslagit ankar.*

Och hennes eftermäle:

*Mång fattig suckar nu och ymnogt fäller tårar,
Förlusten dem är stor. Des dödsfall hjertan sårar;
Den kropp nu ligger kall, som delat ut mycket bröd
Och lisat fattigt folk, som warit uti nöd.*

Men kroppsligt lidande synes ha varit hennes lott:

*Din plågor Sälla stoft, ha varit när otrolig'
Men Du förnögd i Gud har tyckt Din smärta rolig:
Den Högstas Högra Hand har styrkt Din matta själ
Att i en stadig Tro Du lycktat kampen väl.*

Tredje och sista persondikten, eller i dessa fall sorgenkväden, hänför sig till en av ägarna till Stensholms säteri under 1700-talet, nämligen Eric Gustaf Queckfeldt. Denne var född på Ingsberg i Nässjö den 14 september 1688. Han var en av Karl XII:s drabanter, väl en av de sista karolinerna, eftersom han dog nästan 88 år gammal — på Stensholm den 7 augusti 1776. Han jordfästes och gravsattes dock inte förrän den 24 september samma år. Eskil Lago har skildrat hans liv och gärning i Hakarps krönika årgång 1952. Stoftet nedsattes i det så kallade Queckfeldtska gravkoret, beläget i östra delen av norra korsarmen i Hakarps kyrka. Därifrån flyttades stoftet vid en kyrkoreparation till kyrkogårdens nordöstra hörn, där ett område på 6 kvadratalnar uppläts till evändig tid.

Sorgekvädet är signerat C P B och har följande högtidliga titelsida:

SORGE — CYPRESSER
STRÖDDE
På
FÖR DETTA
KONGL. MAJ:TS-
TROMANS,
HÖGVÄLBORNE HERR GENERAL
LIEUTNANTENS
OCH RIDDARENS
AF
KONGL. SVÄRDS - ORDEN,
HERR
ERIC GUSTAF QUECKFELDTS
GRAF,
DÅ DESS ANDELÖSA LEKAMEN JORDFÄSTES I
HAKARPS KYRCKA DEN 24. SEPTEMBER 1776.

Inledningen är icke mindre solenn. Där citeras först teologen Isodorus:

Tria sunt genera mortis acerba, immatura, naturalis: acerba infantum, immatura juvenum, naturalis senum.

(Det finns tre slag av död: den bittra, den för tidiga, den naturliga: de små barnens bittra död, ungdomens för tidiga död, de gamlas naturliga död).

Därefter följer ett citat från romarskalden Cicero:

Non est lugenda mors, quam immortalitas consequitur.

(Döden skall inte begråtas, den följes av odödligheten).

De följande fem stroferna på svenska motsvarar måhända inte fullt den ståtliga inledningen, men C P B gör sitt bästa att hedra den bortgångne. Han betecknar honom som Hedersman; och säkert var Eric Gustaf Queckfeldt en hedersman på jorden. Men när signaturen till slut skaldar:

*Som Hedersman Han nu i frögden,
Lofsjunger Gud i Himla högden,*

blir man kanske lite betänksam beträffande hans teologi.

*Then Hedersman, som nu här hvilar,
Har haft all ähra för sitt måhl!
Han därför och till ändan ihlar,
Samt acktar verldsens skarn och prål
Som ingen frögd, men idel vämja,
At därmed yra själar tämja.*

*Af Höghet Han ej strålar lånte,
Men uti ringhet fants hans glants.
Sin vän Han med sin skada tjente,
Nu derför kröns med Guda-Krants.
I med — och mot Han rena färgen
Behållit har, ja, in i mærgen.*

*Han batat världen, älskat döden,
Som vinning och sin dyra lott.
Han uti brist har lisat nöden,
Och således vunnit Himlens Slott.
Dit Han med glädje hunnit hamna,
Sin Gud at evigt nögd omfamna.*

*Then så sin tid kan lyckligt ända,
Från oro, krig och mångt besvär,
Han hvilar trygt för hvad månd hända,
Och får ett Himmelskt nögd begär.
Han lofvar Gud och sig ödmjukar
För Himmelsk Spis och Nådens-dukar.*

*Ther Han för redlighet får nämnas,
Bortglömt alt jordens glitter ras.
Ett Guda Barn, som Himlen lämnas,
Ty Han föraktat jordiskt fnas.
Som Hedersman Han nu i frögden
Lofsjunger Gud i Himla högden.*

C. P. B.

Sex tidsdokument har presenterats. Det finns naturligtvis ett otal liknande. Men dessa har utvalts, därför att de — såsom förut sagts — behandlar personer som levat i vår bygd. Nedanstående tablå ger

en uppfattning om släktskapen mellan dessa personer. Årtal som hänför sig till persondikterna ovan är understrukna.

I. Andreas Ståhl och Maria Lillander
d. till Laurentius Lillander.

Joakim Ståhl
g. 1754 m. Beata Sofia Bremer,
d. till Peter Bremer.

II. Joakim Ehrenpreuss och Anna Hilletan

Eva Ehrenpreuss g. 1730 m. Nils Ulmgren	Fredrik Ehrenpreuss g. m. Catharina Elisabeth, f. von Knorring, död 1773.
--	---

III. Eric Gustaf Queckfeldt
jordfäst 1776

Man kan, om man så vill, finna en hel del av pekoralism i alla dessa persondikter. Det är dock mänskligt, att man gjort sig skyldig till vissa överdrifter, när det gäller att beskriva en kär bortgången eller ge sin hyllning åt ett närstående brudpar. Vi kan kanske jämföra de tal som ofta hålles vid jordfästningar i vår tid eller de verser som författas, läses eller sjunges vid våra bröllopsmåltider. Man har rätt att tro, att det både förr och nu har skett och sker i bästa välmening och vänskap.

Må därför till sist en strof ur en av de beskrivna dikterna illustrera ödmjukheten inför uppgiften:

Min Fjäder swager är, ja, äfven ganska klener,
At teckna Lust och Frögd, hon visserlig förmener;
Ty hon ej smakat än, den wisdomsbrunnen skiön,
Som flyter neder af M i n e r v a e ädla kiön.
Min Wers lär låta helt som en ostämder Giga,
Jag fructar böra mig här nästan hellre tiga;
Men plichten doch förwist uppmuntrar mig och vil,
At jag skal fresta på; Och säger se nu til.

Det är att förmoda, att *Minerva*, konstskicklighetens gudinna, mindre har lyssnat till den ostämnda gigan än sett till det goda uppsåtet.

Gamla Ebbes Bruk och brukssamhälle.

En minnesskildring av Eric Falk

När man under årens lopp gör en återblick på hembygden och barndomen där, så är det något visst med de flydda åren som så snabbt försvann. Man kan ha upplevelser och hågkomster av skilda slag, både ljusa och allvarliga, som etsat sig in i minnet.

I Hakarps Krönika årg. 1968—69 gav jag i ett par artiklar några glimtar från gamla Ebbes Bruk. I följande avsnitt vill jag berätta något om brukets idoga arbetarstam och själva brukssamhället Ebbes, omkring sekelskiftet 1900 och ett par årtionden framåt.

För ev. nytillkomna krönikaläsare, här en liten återblick på brukets historia.

Det var i början av 1870-talet som den energiske industrimannen brukspatron C. L. Friedländer kom att utnyttja den då vattenrika och på forsar och fall väl rustade huskvarnaån för industriell drift.

Ett modernt tackjärns- och metallgjuteri med ändamålsenlig verkstad var målet för Friedländers nya industri. Från början inriktade han sig på en speciell gjutgodstillverkning av olika slags hushållsartiklar, men även spisar, kaminer, strykjärn och fotogenkök o. d. förekom. Men Friedländer hade andra tillverkningsobjekt som skulle påbörjas. I samråd med duktiga medarbetare, av vilka bör nämnas fabrikör Axel Örnberg, Göteborg och ing. Carl Laurénus, blev snart de unika konstgjutningsföremålen en produkt som senare gav bruket ett aktat och berömt namn i vida kretsar. I senare skede tillkom civiling. Hans Fredrik Hederstierna.

Ett sekel har nu förrunnit sedan den tyglade vattenkraften genom turbinen startade de första hjulen i fabriken och det smälta götet från gjuteriugnen blev en ny ebbesprodukt. Men bruket, som Friedländer med omsorg anlade, skulle i framtiden bryskt utplånas vid den stora branden den 10 februari 1940.

Friedländer gick bort 1902.

Må vi med tacksamhet minna om Carl Friedländers livsgärning och vad han betydde för sin tids hakarpsbor.

Vi lämnar nu denna lilla återblick och övergår till sekelskiftet 1900. De anställda i gjuteri och verkstäder uppgick då till ett 80-tal, varav flera äldre varit med sedan bruket byggdes. Huru var vid denna tid en vanlig arbetsdag för den anställde? Arbetstid från kl. 6 på morgonen till 6 em. med en 1/2 tim. frukost- och 1 1/2 tim. middagsrast. På lördagen slutade arbetet kl. 2, med en rast kl. 11, då anhöriga fingo komma in med kaffe. För den som bodde långt upp i socknen måste det ha varit besvärligt att i ottan vintertid på obanade vägar taga sig ned till arbetsplatsen. Sociala förmåner voro ännu så länge lätt räknade, med många olösta problem. Fackföreningar eller organisationer av olika slag fanns ej.

Visserligen kom lag om ersättning vid olycksfall i arbete 1901. Men knappast hade efterdyningarna från unionskrisen 1904—05 lagt sig, förrän ny inrikes konflikt uppstod,orstrejken 1909, som blev ett misslyckande för arbetarrörelsen. En fördel medförde dock strejken: rösträtt för män samma år. Lag om arbetarskydd kom 1912 och förslag till allmän folkpension 1913. Lag om 48-tim. arbetsvecka kom 1919 och semesterlagen 1938. Allm. barnbidragslagen kom först 1948. Med åren intill våra dagar, kunna vi sedan notera viktiga sociala reformprogram på olika områden.

I minnet återkommer jag gärna till när jag som 12-årig skolpojke fick tillstånd av min far, som var förman, att börja i lampverkstaden med 10 öre per tim. Första veckoförtjänsten: 2: 60, som glädde skolpojken! Arbetstiden var som för de äldre. Jag var även kontorets postbud och fick springa i backarna till Bååths postkontor i Huskvarna fram och åter, ofta med tung väska. Av min lilla arbetsförtjänst sparade jag undan både till kostym och klocka för konfirmationen 1909. Kunde spara, för Mor var inte noga med matpengarna.

Verkstadsarbetarna, särskilt då de äldre, som jag kom i nära kontakt med, lärde jag känna som verkliga hedersmän, ja varför inte säga pionjärer för kommande släktled. Icke utan ett leende tänker jag på när gubbarna smärglade ett arbetsstycke — alltid utan skyddsglasögon — och fick järnspån i ögonen. Efter ögondroppar av min far, som hade hand om medicinskåpet, fick jag som ung och lätt på hand med en pincett plocka bort spånen, vilket lyckades bra. Var 14:de dag, avlöningsdagen, var efterlängtat och med spänning emotsågs Falks ankomst med brickan och de runda avlöningsaskarna.

Sedan var det fram med papper och penna för kontroll av att allt stämde, kanske avdrag för hyra, sjuk- eller sparkassa. Arbetsförtjänsten var ju ej så stor, den uppgick i allmänhet till 35: — à 38: — kr. per man och avlöning. Ej mycket för familjeförsörjare med stor familj. Min far som förman uppbar 80: — kr. i månadslön, ingen semester hade han under hela sin 50-åriga anställningstid. Stämpelklocka förekom ej, men enligt min fars utsago voro alla måna om att passa tiden, när Gustav Björk klämtade i vällingklockan. (Senare övertogs ringningen av packmästare Frans Frid). Någon stress i arbetet förekom ej. Miljö-, sjuk- och hälsovård, och i övrigt sanitära förhållanden, var det dåligt beställt med, men blev med tiden förbättrade. Brandberedskapen låg ännu i sin linda. Nykterheten i samhället var god, kanske någon enstaka tog en tår på tand ibland. Droger och narkotika var dessbättre främmande för den ungdom, som jag lärde känna. Egendomligt var att alla gubbarna på bruket hade ett bestämt öknamn, som alla tycktes känna till. Ljugarbänk fanns också, och med spännt intresse lyssnade man på gubbarnas upplevelser. Tvättade och rakade sig gjorde väl kanske en del av dem bara till varje söndag. Hårklippning fick man för 25 öre. Ofta hade jag ärende till Jönköping, kanske främst för handelsföreningens räkning, men tågbiljetten à 50 öre med "Lillatåget" gick ju att spara, när man kunde gå landsvägen. Bilar fanns ju ej då som oroad fotgängaren. De små notiserna får räknas som ett axplock från hembygden.

Vi frågar oss huru levde och verkade människorna, och vilka voro de ekonomiska betingelserna för den enkla arbetarefamiljens livsuppehälle? Alla voro beroende av mannens inkomst vid bruket, vilken skulle räcka till alla löpande utgifter. Hyran, 8 till 10 kr per månad drogs av på brukskontoret, liksom ev. skatt. I en lägenhet i brukets arbetarebostad på rum och kök bodde ofta en familj med flera minderåriga barn, inga bekvämligheter fanns, vatten och avlopp saknades, från gemensam brunn ute i det fria fick man själv hämta vatten. Sex familjer, som bodde i arbetarebostaden, hade gemensamt utedass.

När år 1899 Ebbes Bruks Arbetares Hushållsförening bildades, var min far dess ordförande, tills föreningen upplöstes 1920. Man kan lugnt säga att affärens skötsel förorsakade min far stora bekymmer. Orsaken var nog att några av biträdena tillät obegränsad kredit

*Arbetarebostaden "Bikupan" en solig morgon vid sekelskiftet.
Foto: Arvid Sten.*

till kunderna. Man kunde förstå de större hushållen, kontanta medel var det sparsamt med, och då låg kredit nära till hands. Samma obehag fick min far också erfara, då han under första världskrigets ransoneringstid förestod livsmedelsnämndens utdelning.

Av de 11 biträden som voro anställda i hushållsföreningen 1899—1920 må den försynte Oskar Hammarström nämnas, (han emigrerade till U. S. A. 1913), samt den duktige affärsmannen Ejnar Kastén. Hammarströms lön 1908 var kr. 730 per år. Kasténs var något högre. De övriga biträdena hade betydligt lägre lön. Mjölk och andra jordbruksprodukter levererades växelvis av Claes Gustavsson i Ulvsålen, och Boman i Eskemålen. Från mjölkskjutsen på vägbanan mättes mjölken upp ur större kärl, 8 öre för söt och 3 öre för skummjölken per liter. En famn björkved kostade mellan 10—15 kr, ett lass "knabbar" kunde man få ganska billigt vid "prutning". I början av 1900-talet kunde man spåra ett märkbart intresse för egnahems-

rörelsen. Stensholms säteri avyttrade byggnadstomter till förmånligt pris, och med bistånd av bankens amorteringslån blev det så småningom flera ebbesbor som blev husägare ovan ebbesbacken. Först, tror jag, kom August Johansson i Sofielund och sedan byggdes vårt barndomshem, Dalslund nr. 1, år 1900. Förut bodde vi i Kvarnalyckan i 4 år. Efter mina föräldrars giftermål 1885 var de i 12 år bosatta i förmansbostaden — numera det s. k. Kockens hus. Dalslund revs 1962. För nybyggarna var det ett hårt och mödosamt arbete som väntade dem, innan de brutit mark och odlat upp sina tomter. En del hade hönsgård och gris i stian, någon hade t. o. m. mjölkko i bäset.

En trevlig syn var när en vid bruket anställd, svarvare Karlsson, kom körande med ett par islandshästar dragande en vagn som i storlekshänseende var anpassad för dessa små näpna dragare.

Att fiska eller fånga kräftor i ån var på den tiden rätt givande.

Ebbes kvarn som låg vid översta fallet, har jag minne utav, såsom när bönder i sina oxkärror i sakta mak kom skridande för att mala. Kvarnen hade även ramsåg. Den revs ned 1903.

Den bokliga bildningen kanske ej var så utbredd, men å andra sidan fanns ju ej varken radio eller TV, som upptog tiden för bokvänner. Av dagstidningar hade man Jönköpings-Posten, Sanningsvittnet, en stockholms-tidning. Veckotidningar var Allers Familj-journal och Säningsmannen. Av böcker kan nämnas: Andaktsböcker, läkarbok, John Bunyans Kristens resa, Esaias Tegnens Fritiofs Saga, Selma Lagerlöfs Gösta Berlings Saga, samt diverse verk av August Strindberg och Viktor Rydberg m. fl. författare.

Beträffande kyrksamheten i samhället var det ganska jämnt fördelat mellan dem som valde kyrkan eller Betania i Petersberg (Sv. Missionsförbundet). Filadelfia fanns ej då. Vad jag i min hågkomst gärna vill framhålla var, att vilodagen hölls i helgd. Något arbete under söndagar på tomt eller bygge förekom ej.

Om sommaren gick man gärna en söndagseftermiddag till Pustakulle för att lyssna till Frälsningsarmén, som ofta hade möte där. Från gamla missionshuset på Fagersläotts ägor har jag ett minne, att jag med mina föräldrar var med på en julgransfest där 1904. Vaktmästaren där var skomakare, och vi barn fick ofta gå den långa

Ebbes kvarn och såg år 1903.

vägen till honom med skor för reparation. Missionshuset uppfördes 1875 — nedmonterades 1907.

Från pojkåren kan jag nämna, då far och jag en söndag var i kyrkan. Efter tjänsten kom min far i samspråk med en ung man. Skall inte kandidaten prästvigas snart, sporde min far. Nej, svarade kandidaten, jag skall fortsätta att studera. Det var Emanuel Linderholm, sedermera professor.

Vår högaktning bör vi ägna åt den tidens husmödrar för deras uppoffrande arbete i det tysta med att uppfostra en ofta stor barnskara i en trång bostad.

Kosten var av enklaste slag, bestod mestadels av potatis och sill och fläsk ibland. De stora brödbaken ej att förglömma. Vetebröd förekom ej annat än på söndagar. Till gröten var det sirup eller skummjolk. Tänk också på husmoderns arbete i stora dragiga och kalla tvättstugor, där hon utan tekniska hjälpmedel måste utföra stortvätt och byk nere vid ån och Frans' klappbrygga.

På initiativ av dåvarande sergeanten L. M. Sten och en del anställda vid bruket bildades 1887 en lokal sjukkasse under överseende

av patron Friedländer, som även skänkte 300 kr. till kassan. Läkare fanns då ej i Huskvarna, utan man anlidade en dr. Welander i Jönköping. Inträdesavgift 4 kr. varav 2 kr. i första och 2 kr. i andra månaden. Månadsavgiften var 1 kr. för medlem över 18 år och 50 öre under 18 år. Begravningshjälp 60 kr. över 18 år och 30 kr. för medlem under 18 år. Som kassör för sjukkassan skötte min fader räkenskaperna i över 30 år. Sjukkassan bestod till 1940.

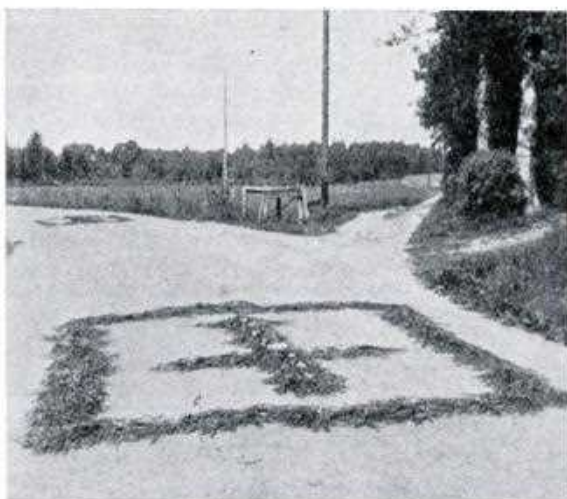
Under åren 1905—06 hemsöktes samhället av en svår difteriepidemi. Min far som i mycket var en klockarefar, hade i uppgift att desinficera. Vid bud om ett sjukdomsfall tog far på sig polismössan och skyddsrocken, (han var den förste polisen i Hakarp) brandsprutan med slang och sil och flaska med vätska som dr. Hjorton ordinerat. Allt tycktes ha gjort god effekt. Ofta var det lång väg min far hade att gå till fots till och från sjukdomsfallen.

Original, luffare eller tiggare fanns i min barndom. Jag minns Skinnberg-Lunta, som gick omkring och tiggde matvaror att stoppa i sin spånkorg. Så fanns det en Stolla-Hedda, som var lite inbunden och gick för sig själv. Ett annat original var Himlagubben, en person som vi barn var rädda för, när han kom med sitt långa skägg och lång svart rock och påse på ryggen. Vidare Lurken och Rumpe-Sven, och slutligen Alfred Hillerström. En väderspåman hade vi i Ebbes i gubben Vist, som alltid spådde "rätt väder".

Idrottslekar hölls i tallskogen ovanför Stens villa. Hornmusikkår fanns också omkr. 1907, med deltagande ungdomar från Ebbes och Stensholm.

På åbron vid Broholm brukade lördagsdans anordnas. Lunda-berget med midsommarfirandet får ej förglömmas, likaså Ekåsen, där vi som barn plockade blommor till skolavslutningen. Någon skolbespisning fanns ej i skolan på den tiden, så modern fick skicka med barnet lite matsäck, som vanligen bestod av en halv brödkaka med en korvbit på, om det ej fanns smör.

Då jag i min minnesanteckning från hembygden berört skilda områden, tycker jag att en sed som numera är på avskrivning kanske bör omnämnas. Bårhus fanns också i Ebbes ovanför handelsföreningen där ebbesborna tog avsked av den bortgångne. Vid jordfärden ströddes granris på vägbanan eller gjordes ett kors mellan två små granar med brutna toppar. Förning till sorgehuset förekom

också, med ostkaka och bakverk. Ja tänk vad vi barn väntade på våra föräldrars hemkomst efter en sådan bjudning, med de goda glacerade kakorna med svarta kors på, även papperskarameller i svart och vitt förekom. En sed, som väl aldrig återkommer.

Ett tragiskt minne från en olyckshändelse har jag, när en ung dam uppe vid övre fallet halkade på en spång och drogs ned i stupet. Min far och jag var på väg till kyrkan och blev vittne till tragedin, som hände på värkanten, troligen 1908, minns ej så noga året. Den omkomna påträffades inte förrän på hösten nere i ebbesdammen vid Frans' brygga.

I mina minnen vill jag gärna ihågkomma min framlidne broder, han var i många avseenden ovanlig och redan som 12-åring visade han prov på stort både tekniskt och artistiskt kunnande. Hans teckningar och målningar från denna tid äro värda beröm. Som naturvän överraskade han ofta föräldrarna med sällsynta växter till trädgården. Att utforska jättегrytor i fallen var för honom ett nöje, ibland tog han stora risker vid dykningar i kvarndammen. En i folkmun kallad "Jesus fot" var en bildning på en bergskam som han spårade upp. Längre fram blev han omtalad för sina upplevelser i Ryssland.

Från verkstaden fick min far, ofta på lördagar, skicka ett par pojkar att arbeta i Gyllenbergs trädgård. Det skulle vara krattat och fint när disponenten väntade goda vänner till sina punsch-bål på verandan. Men var inte så fallet, kunde kusken Gustafsson med den fina droskan skjutsa disponenten till Jönköping och Stora Hotellet, att delta i ett animerat sällskap.

Här ett par episoder.

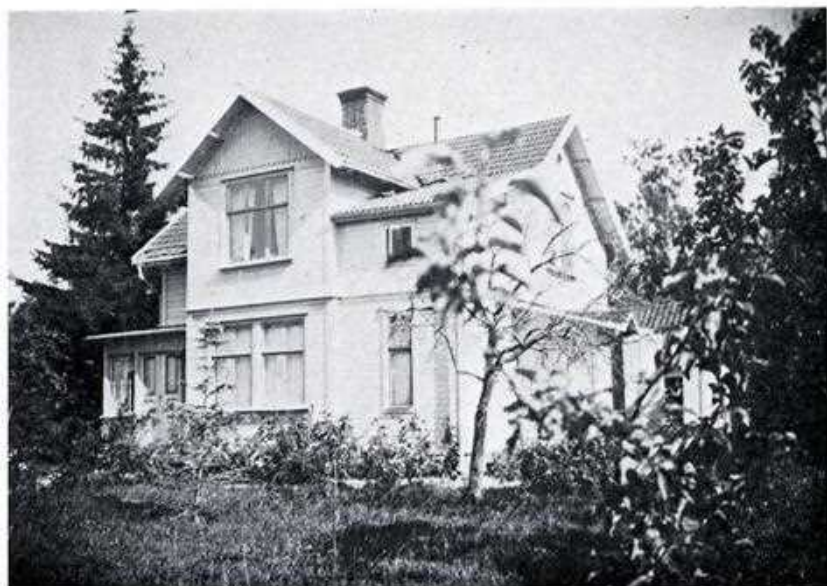
När Munksjö kraftstation byggdes i Ebbes, var där 1903 två tyska el-montörer från A. E. G. i Berlin anställda i maskinrummet. Dessa var inneboende hos oss i Dalslund. Den ene av dem bar glasögon. En solig vårdag sade han till mor att hans brillor var försvunna, de hade legat på ett bord vid ett öppet fönster. Pinsamt för mor, då ingen varit i rummet och dörren var låst. Hennes första tanke var, att kanske en skata varit framme, då ett skatpar just höll på att bygga bo högt uppe i en björk. Tysken tog ej förlusten så hårt, fastän gåtan ci kunde lösas. Många år därefter, när trädet med skatboet fälldes, fanns i boet delar efter glasögon. Skatan var alltså tjuven, såsom i Rossinis ouverture.

På en gångstig nere vid fabriken^s turbinhus brukade vi småpojkar samlas och ha roligt åt det stora linbanejulets rotation. I farlig närhet av kraftstationsbygget roade vi oss tidigare med att räkna smäl-larna när sprängarbasen ropade: "Tänt var det här".

Vid Galizer-baracken intill Kvarnalyckan lyssnade vi barn, men även äldre, på när galizerna sjöng och spelade hemlandstoner.

Det var nämligen så, att när Munksjö A. B. byggde kraftstationen vid Ebbes importerades och anställdes en del utländsk arbetskraft, och som bostad åt dessa uppfördes en barack, som knappast var mer än ett skjul. De som inhystes där var nog av olika natioaliteter, polacker, ungrare och österrikare, men vi brukade kalla dem med det gemensamma namnet galizier och baracken där de bodde galizier-baracken. Denna låg i sluttningen mellan Kvarnalyckan och Stens hus, kanske syns ännu spår i terrängen efter den.

Tanken var att denna arbetskraft skulle arbeta billigare än den svenska, men det visade sig snart att föga blev uträttat, varför de snart ersattes med yrkesvana bergsprängare från Norberg. Dessa slutförde med fart och skicklighet det svåra och farliga arbetet med den långa bergstunneln.

Författarens barndomsbhem Dalslund nr 1. Byggt år 1900, rivet 1962.

Vad som tydligt står för mitt minne är det färgglada skärp, som galizierna hade om livet i stället för svångrem. Jag skulle tro, att det ännu finns gamla hakarpsbor, som minns galizierbaracken och de som bodde där.

Hemma i Dalslund hade vi hönsgård, med ganska många höns och kycklingar. Mamma hade fått vetskap om att institutet i gula villan i Sanna köpte upp kycklingar. Min bortgångna syster fick i uppdrag av mamma att med en korg levande kycklingar gå dit och sälja dem. Försäljningen gick bra, och vad jag vet så blev det flera kycklingleveranser dit. Drottning Sofia var där någon tid som patient, troligen 1904.

Under den tid min syster var hemma var hon biträdande hjälp åt far med skrivgöromål både för sjukkassan och Ebbes-handeln. En annan episod som kanske är värd att nämnas, var när hon räddade min 4-åriga broder från drunkning i en vattenfylld brunn. En planterad björk senare i Dalslunds trädgård blev broderns synbara tack

för räddningen. Var och en av oss syskon hade i trädgården en bestämd växt, som vi vårdade oss om.

Ja många minnen kunde man skriva om, men utrymmet tillåter kanske inte mera.

Min far, som hade ett lugnt och vinnande sätt, var som arbetsledare omtyckt av både befäl och arbetare. Blev det några ackordtvister — som ju kan förekomma på arbetsplatser — brukade fars medling ofta finna rätt lösning till båda parterers fromma.

Jag tycker mig se i tankarna, hur som efter arbetets slut för dagen de välkända gestalterna med trötta steg strävade uppför ebbesbacken. En del av dessa idoga arbetare hade varit uppe ett par timmar på morgonen innan kl. 6, då det var tid att gå till arbetet. Det talas mycket om den gamla goda tiden, men var den verkligen så god? Jag tror det ej!

När jag 1913 efter 6 års anställning tog avsked av bruket befann sig detta sedan flera år i en ekonomisk kris, med både driftsinskränkning och arbetslöshet som följd.

Flera ägare hade bruket haft sedan början av 1900-talet, såsom AB Munksjö Pappersbruk, Örnberg & Co, Arrende AB, under ledning av disp. Jonas Gyllenberg. För att slutligen från 1914 under namn av Ebbes Bruks Nya Arrende AB, och disp. Oskar Bergström, gå nya öden tillmötes.

När man nertecknar barndomsminnen önskar man att de även kunde vara intressanta för andra, men så kanske inte alltid är fallet. Känsla för hembygden kan vara olika, människor emellan, både hemma och fjärran ifrån. För en del år sedan kunde jag i tropikerna beskåda den underbart vackra Södra korsets stjärnbild — då gick mina tankar till Norden och dröjde sig kvar i hembygden och kyrkan där..

Genom ovissheten på arbetsmarknaden som var rådande var det naturligt att ebbesborna var oroliga för morgondagen. Första världskrigets sorgliga ransoneringstid med kuponger till allt lättade ej på humöret för mor och far i hemmen. Bland de unga var det väl flera som närde tanken på emigration, men någon riktig "amerika-feber" kunde man ej tala om under min tid.

Vid första världskrigets utbrott i aug. 1914 kom dr. Sven Hedin med en ny apell, som han kallade: "Den sista varningen till Sveriges

En grupp av personalen vid Ebbes Bruk år 1917.

folk". Men dessbättre blev den utan effekt. För vårt land och folk började med krigsåren det alltmer bekymmersamma försörjningsläget göra sig påmint. Livsmedelsnämnder med ransoneringsuppdrag av olika slag tillkom på olika områden. Tidigare fanns livsmedel, men folk saknade pengar. Nu var det omvänt, pengar fanns men ej livsmedel. Brödransonen var minimal. Rotfrukter fick ersätta potatisen, speceri- och charkuterivaror, fettvaror, smör, socker, kaffe o. d. var det brist på. Ja, kaffebönan var guld värd!

För textil- och skoindustrin var det samma bekymmer. Lejdbåtarna hämtade hem varor från utlandet, men löpte stor risk vid spärren. I de flesta hemmen lyste karbidlampor med sitt matta sken som ersättning för elljuset.

En lättnandes suck drog Sveriges folk, när ofredsåren var förbi och normala tider ånyo inträdde och ransoneringarna kunde upphävas.

Icke utan skäl frågar man sig, hur är det med de gamla hederliga hantverksyrkena i vår tid? Männe kultur, som håller på att försvinna?

Min förhoppning är, att allt fler ungdomar måtte intressera sig för, och ansluta sig till den verksamhet som en hembygdsförening bedriver.

På Nordiska Muséets huvudentré i Stockholm står följande devis: "Den dag skall gry, då allt guld ej räcker att skapa bilden av en svunnen tid!"

Med de orden avslutar jag min minnesskildring från hembygden.

Använda källor:

Hakarps Krönika 1948.

Ebbes-bruks sjukkasse 50 år 1936.

Gbg:s kommun socialkatalog 1974.

Auktion på Björnåsen för hundra år sedan.

av Sten Gustafsson

Få, om ens någon, av en daglig tidnings läsare undgår väl att mer eller mindre noggrant, kasta en blick på annonssidorna. Många gör det av vana och nyfikenhet, medan andra läser annonserna därför att det är nödvändigt för deras verksamhet.

En nyutbildad behöver ett jobb, en annan behöver en bostad, en lantbrukare säljer en skördetröska, en 50-åring är trött på uppväkningar och avböjer därför vänligt en sådan, de nygifta har fått en dotter och en kär anförvant har gått bort. Allt sådant är stoff för en annons- och nyhetssida.

En form av annonser, som har många läsare, är de som handlar om auktioner. Detta är ju en mycket gammal form av varuförmedling. Om en lantbrukare tänkte upphöra med sitt lantbruk, så var det lämpligt att utlysa auktion, och en redan etablerad rörelse hade då tillfälle att göra inköp för utökad verksamhet.

Kreatursauktionerna har väl något ändrat karaktär genom att slakteriföretagen också har övertagit livdjursförmedlingen. Hugade spekulanter kan från uppbyggda bänkplatser i tillhandahållen katalog följa vad som bjudes ut i ringen, allt medan kreatursdoft, cigarök och djurens ängsliga råmanden präglar atmosfären i lokalen.

Missionsauktioner, och andra av ideella skäl anordnade auktioner, har en traditionell förankring i synnerhet på landsbygden och i mindre tätorter.

Det finns kanske ännu någon äldre och minnesgod person som upplevt auktioner på barn, som saknade försörjning, varvid barnen lämnades till den lägstbjudande. Men låt oss snabbt vända detta dystra blad i vårt lands sociala historia.

Uppdrag att hålla auktion brukar ges åt en auktoriserad auktionsman, som sedan anskaffar skrivare, ropare och erforderlig handräkning. Roparen bör vara en talför person, i dessa sammanhang är ju munvighet utan tvivel ett plus.

För att få folk och spekulanter till en auktion måste ju denna på något sätt annonseras. Före massmedia och innan läskunnigheten blev allmän var det från kyrkornas predikstolar, som det genom

kungörelser delgavs offentliga nyheter. Detta fungerade säkert bra, kyrko-na var välfyllda och lyhördheten kanske större än nu. Den mera personliga kontakten mellan människorna gjorde att ingen gick miste om nyheter av större intresse.

Låt oss nu ta del av en kungörelse, som lästes från predikstolen i Hakarps kyrka för litet mer än 100 år tillbaka.

På nästa thorsdag som är den 9-de i denna månad, blifver frivillig auktion i Lilla Björnåsen under Hakarp, då försäljes: Koppar, tenn, jern och träsaker, ett fickur, bord, stolar, soffor, sängar, skåp, kistor, skrin, en byrå, laggekärl, en sältebalg, sädes-lårar, en handqvarn, åkerbruks- och körredskap, en jernaxel-vagn, skodda och oskodda drögar och kälkar, ärjekerokar, järn och billharvar, en vändplog, kreatur av ett par stutar omkring 11 quarter, 2-ne kor, den ena på reddan att kalfa, får, ett svin, spannmål af svart och hvit hafre, 30 alnar ostampat vadmal, stickade täcken, mangångkläder, en mängd ludna fårskinn, med mycket mera som ej specificeras. Godkända inropare läm-nas 3 månaders betalningsanstånd, okända och mindre betrodde betala vid anfordran. Auktionen börjar tidigt på eftermiddagen.

Tyskängen den 2 Mars 1865

Efter anmodan

Carl Svensson

Nyheten att Johan Persson skulle flytta från Lilla Björnåsen var kanske redan känd, och då man nu fick veta dagen för auktionen var det säkert många bland kyrkfolket som bestämde sig för att träffas på Björnåsen nästa torsdag. Låt oss nu med fantasins hjälp försöka tänka oss tillbaka och fånga in stämningen en sådan här dag, en stämning som säkert inrymde inte så lite av tragik.

Våren såg ut att bli sen. Det hade varit mycket snö den gångna vintern, en del låg ännu kvar i norrlägen. Det rann friskt i diken och hjulspår efter en natts regn och mild blåst. Solen var varm, och vinden förde upp en lukt av jord och våta löv nere från amerika-gärdet. Vättern låg än, men var grå som aska, och i väster, i ett grå-blått dis, liknade västgötasidan en härva grått inslag till en mattväv. En lärka drillade på fladdrande vingar, och ett par gamla kråkor med trasiga vingpennor kraxade och kivades om de bästa sittplat-

serna i en björk. En hel del folk hade strömmat till och en bit från lagårn stod en bläsigt märr bunden vid bakhjulet på vagnen. Hon stod och halvsov och hängde läpp över det gamla fjolårshöet. Täckket över ryggen hade kasat ner, det gjorde ingenting, det var ganska varmt i luften. Ett par drängar från södra delen av socknen kom fram efter ett besök bakom lagårn. Den ene tjoade till, de var livade. Besöket hade nog inte enbart gällt att kasta vatten. Uppe på gårdsplanen var auktionen nu i gång och buden föll raskt. Torparen Johan Persson hade en arbetsvillig och ordningsam hustru, så de få inre tillhörigheterna var i god ordning utplacerade i en båge framför stugan. Intrasserade spekulanter hade ställt sig närmast i skocken, längst ut tisslade och fnittrade några ungdomar. Tillträdaren Andreas Kastors hustru ropade in saltbaljan fast den var stor och åbakig. Vadmalet blev till en läsekostym åt en torparpojke på Stensholm. Fickuret var kärt för Johan Persson, han ångrade nästan att han hade låtit det gå med på auktionen.

Det inre lösöret var nu bortklubbat och större delen av hopen drog sig mot lagårdsbacken och bildade ring runt dörren. Roparen påminde än en gång om auktionsvillkoren. Rätt som det var kom stutarna utdansande. De var blinda efter den långa vintern i båsen och var inte lätta att styra i grimma. De gjorde ett par svängar med drängen, men blev till slut stående mot lagårdsväggen. Den ene var knölhuvad, vitbrokig och lite vild, den andre hade granna horn och var mera from. Kastor var spekulant, han hade visserligen ett par bra oxar, men han tänkte sälja dem på jönköpingsmötet. När han med oxarnas hjälp släpat bort ett par stenrösen kunde han nog klara sig med stutarna. Kastor bjöd friskt på så länge han visste att konstanterna i plånboken räckte, men sedan gick han inte med längre då han inte visste, om han hörde till dem som var betrodda med kredit. Klubban föll i stället för en kreaturshandlare. Den kalvfärdiga kon kom knappt ut genom dörren, den ropade Kastor in, han behövde mjölk och smör framöver. Smådjuren såldes där de stod, fåren blev Kastors, men grisen tordes han inte köpa, han hade inget havremjöl.

Nu återstod bara körredskap, handredskap och verktyg, som klubades bort under stor munterhet. Till sist tackade roparen och påminde köparna att djur och annat fick stå kvar till nästkommande

dag, dock utan ansvar för säljaren. Folket började skingras, men en del dröjde kvar för att pratas vid innan de måste hem till kvällssysslorna. Då solen började dala i väster var det tomt kring torpet. Den råmande kon i lagården förstärkte intrycket av tragik. Ur en grå sky från nordväst föll några trindsnöflingor, de studsade mot brostenen utan att få något fäste utan rullade vidare. De gardin-tomma fönstren och en övergiven katt gjorde ensamhetsintrycket ännu starkare.

Torparen Johan Persson hade alltså inte funnit någon varaktig stad på Björnåsen. Vad som drev honom att flytta är inte känt, det kanske var drömmen om bättre villkor någon annanstans. Kanske låg en amerikabiljett och väntade. Nu, då björk och sälg skickar in sina rötter bland grundstenarna till de gamla torpen, kan det vara befogat med en reflexion. Var det kärleken till jorden, var det en dröm om frihet eller var det den enkla nödvändigheten att skaffa mat och uppehälle åt dem han hade ansvar för, som drev fram detta omänskliga bändande bland stenar och rötter? Svaret är svårt att ge. Hur som helst, nu, då vi ser hur jordens livsmedelstillgångar blir mer och mer otillräckliga för en lavinartat ökande befolkning, sänder vi kanske en tanke av tacksamhet till dem, som bröt de många stenarna och lämnade odlade tegar i arv till kommande släkten. Ett arv, som vi dock ibland förvaltar så illa, att skog och sly åter får ta i besittning, det som gångna släkten med sådan möda en gång erövrat åt plogen.

*Ej vajar rågen mer på teg som bröts med tjurigt ök,
ur rasad murstock syns ej mera rök.*

*Johannesört ej trampas mer av brunbränd barnafot,
på åkerteg nu sly av björk och asp slår rot.*

*Ej grädde faller på mjölkspekan uti brunnen,
vid fladdrigt spissken ej tåga mer blir spunnen.*

*Blott solens guldbro över vättervik,
blott vindens sus och månen är sig lik.*

Från flydda tider.

Följande anteckningar är föranledda av några korta skrivelser som vi funnit i efterlämnade papper. De har intet samband med varandra och är inte märkliga på något sätt. Ändå ger de en bild av förhållanden som de tedde sig för hundra år sedan och långt där-
utöver.

Den hastiga förändring på de flesta områden som kännetecknar vår tid gällde inte för den tid vi nu talar om. Även människornas åsikter om livet och samhället följde kända mönster. Först med den tekniska utvecklingens alltmer stegrade tempo ändrades även människornas uppfattning fortare än under gångna tider. Dessa små meddelanden som vi närmast betraktar som kuriosa sprider ändå ljus över livssituationer som för de berörda var allvarliga nog. De ger oss även en erinran om tidens flykt och alltings föränderlighet.

Ett namn som ofta förekommer på dessa papperslappar är Bengt Fredrik Wetterholm. Han var skollärare i Hakarp och valdes som "barnalärare" på sockenstämman 1842. Wetterholm var född 1813 och således 29 år då han tillträdde tjänsten. Han avgick 1875 och erhöll då 375 kronor i årlig pension.

Det första meddelandet är även undertecknat av prosten Almqvist och visar att lärjungen ifråga fått tillräcklig boklig bildning och var mogen för arbetslivet.

*Gossen Johan Larsson från Nybygget under Rosendal har slutat Kat. o Bibl. Hist. samt börjat räkna Div. i enkla tal.
Hak. 30/3 —73 B. F. Wetterholm*

*Med skollärarens bifall må han slippa daglig skolgång.
P. A. Almqvist*

En kungörelse från skolstyrelsen den 29 jan. 1853 lyder:

Den som vid bortgåendet från köket i Sockenstugobyggningen sistlidne Söndag medtog en större blårutig Nädduk torde ofördröjligen återställa densamma till B. F. Wetterholm.

Vid Stensholms pappersbruk bodde arbetaren G. Wallin med sin familj. Hans dotter Jenny Matilda synes ha haft litet svårt med sina hemmaläxor ty hon fick ibland stanna efter och läsa på då de

andra barnen gick hem. Det gick nog bra med utanläxorna, om Sveriges kungar och Bibliska historien, hemma vid aftonlampan. Men inför Wetterholms stränga ögon fordrades bara att ett ord kom bort i sammanhanget för att Jenny Matilda skulle tappa tråden och börja stappla i fortsättningen. Då flickan inte kom hem med de andra barnen fick skolläraren veta Wallins mening om detta i följande brev:

"Min anhängan är den att min flecka Jenny Mathilda får inte sitta äfter så der i skolan om qwällarna som hon hafer jortt nu en tid för det första är det att man skall wara Bekjömrad om hwar hon kan wara för det andra är det att hon kan inte hinna till att läsa på sina läxor som hon har men låt hænne få läsa hwid Målrasterna i stället. Jag begriper inte hur det är fatt med att hon inte kan när hon kommer till Wetterholm för jag hafer hört hænne flera gånger innan hon hafwer gått till skolan men förmodligen har Wetterholm förskrämt hænne.

Stensholm den 11/4 1872.

G. Wallin"

Gossen Kjellberg kanske behövde en ny rock eller ett par skor till den stundande vintern. För att hjälpa upp familjens skrala kassa hade han därför tänkt förtjäna litet pengar genom tillfälligt arbete, kanske skördearbete eller potatisplockning. Då han framställde sin begäran om ledighet från skolan anade Wetterholm argan list och avvisade den arbetsvillige Kjellberg med förklaringen att alltsammans var uppdiktat och ett utslag av skolsjuka. Wetterholm fick därför följande skriftliga upplysning från pojkens far:

"Jag hör att skolemästan tror at deta är inga saning är men det är wist saning för det är på min begäran för at han skal få lite til kläder

teknat Kjellberg 1873"

Men livet bestod inte enbart av arbete och skolbekymmer. Det fanns även tillfällen till avkoppling från vardagens enahanda genom kraftprov, vadslagning och andra äventyrligheter. Smålands Allehanda upplät sina spalter den 20 februari 1893 för att skildra en ädel idrottsskamp mellan tre stensholmsynglingar:

En vadhållning.

En vadhållning avgjordes i lördags e. m. (18/2) mellan en vid Stensholms fabriker anställd filare vid namn Pettersson samt tvenne hans arbetskamrater filarna Engdahl och Nordström. Den förre hade nämligen hållit vad med de båda sistnämnda att han skulle springande tillryggalägga den tre fjärdedels mil långa sträckan från fabriken och till Jönköping på kortare tid än de kunde färdas samma vägsträcka på sparkstötting. Härvid är att märka att vägen från Stensholm bär tämligen brant neråt ända till Huskvarna eller omkring tredjedelen av sträckan men har åtskilliga uppforsbackar att bjuda på, fastän mera långsluttande på sträckan Huskvarna—Jönköping.

Starten skedde kl. 3. Redan efter 37 min. hade Pettersson nått målet, som var Östra Storgatan 162. Två min. senare inkom hr. Engdahl på sparkstötting, men först kl. 3.49 inkom hr. Nordström. Rätt mycket folk hade samlats för att åse hr. Petterssons vackra sportbragd.

Härtill kan läggas, att den första stora sparkstöttingstävlingen hölls i Jönköping söndagen den 19/2 1893.

Något om Hakarp för 100 år sedan.

av Gottfrid Granemyr

Låt oss även i år, innan vi berättar något om vad som för hundra år sedan, alltså 1874, tilldrog sig i vår lilla vrå av världen se huruvida något av större intresse kan vara att notera från land och län i övrigt.

För att börja med vädret, så hade den gångna vintern tydligen varit ganska lik vintern 100 år senare. Den rapporteras ha varit torr och blåsig med föga snö. Sommaren var också fattig på nederbörd och skörden blev under medelmåttan. Man höll på med järnvägsbyggen på flera håll i landet. Det drog många kraftiga drängar från jordbruket, och detta i förening med den pågående emigrationen till Amerika förde med sig ökade lönekrav från de som stannade kvar. En dräng kunde nu ha en årslön av ej mindre än 150—200 kronor förutom naturaförmåner, en piga 60—80 kronor. Det fattades en hel del likställighet i lönehänseende. För ett mansdagsverke betalades 1: 50 till 2 kronor, vintertid någon 25-öring mindre. Ett kvinnodagsverke var sommartid värderat till 75—83 öre, och även här fick man nöja sig med lite mindre på vintern. Skogen hade börjat öka i värde och man klagade över att den höll på att skövlas. De relativt goda tiderna orsakade bekymmer inte bara beträffande arbetskraften: Den allmänna moralen påstods ha sjunkit, superiet ökat. Det tyckes alltså vara tendenser som vi nu, hundra år senare, brukar kalla välfärdens avigsidor. I hela landet fanns sammanlagt 432 brännerier. Trots de just då goda tiderna uppges landet ha 204.000 personer registrerade som fattighjon, alltså c:a 5 % av befolkningen.

Från Jönköpings län rapporterades att smittkoppor och scharlakansfeber härjat i en del av länet. Vidare kan omnämnas, att länet nu hade 44 gästgivargårdar och 99 mjölkvarnar.

En stor händelse det året för orten var konung Oscar den andres besök med anledning av östra stambanans invigning. Han och hans uppvaktning reste med ett speciellt festtåg från Boxholm till Jönköping. Bengaliska eldar och tjärtunnor flammade från höjderna kring Huskvarna och Jönköping. Huskvarna gevärsfaktori var rikt

illuminerat och dess arbetare blev dagen och kungen till ära bjudna på mat och dryck i slottsträdgården.

Vid gevärsfaktoriets hade något år tidigare upptagits tillverkning av symaskiner. År 1874 hade sålunda 230 maskiner levererats till ett värde av 16.100 kronor. En Husqvarna symaskin kostade alltså då 70 kronor.

C. L. Friedländer sålde under året Ebbes Bruk till ett konsortium, Laurenius, Engberg & Co, till ett pris av 30.000 kronor. Ett par större gårdsaffärer gjordes också i Hakarp. Organisten P. Pettersons sterbhus sålde Dalskog till lantbrukare A. Sandahl för 45.000 kronor och Göransberg av kronolänsman Hård till läroverksadjunkt J. G. Almqvist för 60.000 kronor.

I förra årets Krönika omnämndes det av brukspatron Anckarcrona genomdrivna beslutet att avskaffa Hakarps kommunalfullmäktige, vilket betydde att denne man nu ensam kunde diktera besluten. Han förfogade ju ensam över större röstetal än socknens övriga invånare tillsammans. Denna händelse i det avlägsna Hakarp gav tydligen eko i landet. I ett nummer av Aftonbladet kan man nämligen finna en artikel, vari detta märkliga diktat omnämnes. I artikeln kunde man också få veta, att brukspatron Anckarcrona under flera år varit medlem av kommunalfullmäktige i Hakarp, men aldrig övervarit ett sammanträde. Tidningen anser det som märkligt, att en man med så litet intresse för och ringa erfarenhet av kommunalt arbete ansåg sig vara lämplig att ensam besluta i en sockens angelägenheter.

Av ärenden, som Hakarps myndigheter hade att taga ställning till under 1874 kan nämnas, att det från Länsstyrelsen gjorts en förfrågan, huruvida några angelägna vägprojekt funnos, lämpliga att igångsättas vid en eventuellt kommande lågkonjunktur. Som svar lämnades förslag om dels en ny väg från Stensholm förbi Hakarps kyrka till sockengränsen mot Svartorp, dels en väg från Stensholm förbi Göransberg, utmynnande i häradsvägen vid Torp nära Tenhults järnvägsstation. Det första projektet kom som vi vet till utförande, men först efter nära femtio år, medan det senare ännu väntar på förverkligande.

Så fick barnmorskan löneförhöjning från 50 till 75 kronor pr år för sin assistans vid tillkomsten av nya små hakarpsbor, och skol-

lärare Wetterholm beviljades 20 kr mot att han åtog sig att under ett år hämta kommunens post vid Huskvarna postkontor.

Vid kommunalstämma i mars redovisades föregående års omslutning för de olika kassorna. Intressant är att se, vilken stor roll magasinsskassan spelade i kommunens ekonomi.

Fattigkassan		1.448:—
Magasinsskassan		10.575:—
Kommunalkassan		230:—
Byggnadsskassan		385:—
Danaarvsskassan		133:—
Summa		12.774:—

Av intresse är också, att så stor del av fattigkassans inkomster utgjordes av frivilliga gåvor, givna vid olika bemärkelsedagar. Vid barndop brukade man skänka 50 öre, vid kyrktagning antingen 13 eller 25 öre, vid begravningar 13,25 eller 50 öre, vid vigsel 25 eller 50 öre. Någon gång kunde större bidrag komma från bättre bemedlade. Så skänkte häradshövding Ribbing hela fem kronor vid ett barns begravning.

Vid årsskiftet 1874—75 hade Hakarps församling 1787 invånare. 36 gossebarn och 38 flickebarn hade kommit till världen. Att barn dödligheten fortfarande var hög kan man se av det förhållandet, att av 22 döda var 11 barn under 1 år. 20 hjonelag hade ingåtts. Flyttat till församlingen hade 112 personer, därifrån 143. Äldst var vid årsskiftet organistänkan Hagström, som uppnått 87 år.

En vårutflykt.

av Maj-Britt Edlund

Söndagen den 16 juni samlades en grupp morgonpigga hembygds-vänner vid Stensholmsskolan. När alla anlant gick färden mot For-serum, där vi parkerade våra bilar vid Hembygdsgården nordost om samhället.

Där möttes vi av fru Hjort, som skulle leda vår promenad genom det strövområde, som kallas Namnbacken. Vandringen gick först genom försommarfagra, blomrika ängsmarker upp mot ledens högsta punkt, den s. k. ättestupan. Fru Hjort berättade för oss att området sedan länge kallats Namnbacken och att namnet uppkommit där-igenom, att under tidernas lopp förälskade par brukade vandra över dessa ängar upp mot skogen och bergshöjderna. De ristade sina namn i trädens bark, och detta gav hela området sitt namn.

Under de senare åren har Nässjö kommun genom sitt naturvårds-organ hälsovårdsnämnden låtit röja upp och glesa ur skogen och iordningställa området. Markägarna har också ställt sig välvilliga till detta och ställt mark till förfogande.

Nu finns det flera olika servicebetonade anläggningar utmed stig-arna såsom vägvisare och anslagstavlor, motions- och lekredskap, en trappa som hjälp vid ett särskilt brant ställe, picnicbord och, det finaste av allt, på högsta punkten, nära "ättestupan", ett bord med inbyggd karta samt prover på olika sten- och bergarter inom området.

Vi valde den längsta vandringsleden, som kallas Räv-lunken, den går fram till den s. k. Singoallagrottan högt över den idylliska lilla Storsjöns östsidan.

Fru Hjort berättade på ett fängslande sätt om de olika platserna. Hennes man, Ingemar Hjort, har varit rådgivare när området skulle landskapsvårdas och iordningställas.

Från Namnbergets topp, 341 meter ö. h., har man en milsvid utsikt västerut, vid klart väder ser man det endast 2 meter högre Taberg. Vättern anar man, och mot nordväst syns Vistakulle 240 meter ö. h.

På sluttningen mellan Singoallagrottan vid Trollbergets fot och Storsjön slog vi oss ned för en kaffepaus.

Några av deltagarna i utflykten.

Singoallagrottan har fått sitt namn av att man tror, att det är denna grotta Viktor Rydberg tänkte på, när han skrev romanen Singoalla.

Vi fortsatte vår promenad till Störsjöns badplats och vände sedan tillbaka mot Hembydsgården, där vi också gjorde ett besök. Några medlemmar från hembygdsföreningen var i full färd med förberedelser för den hembygdsfest, som skulle hållas senare på söndagen. De berättade för oss om hembydsgården och dess byggnader. Vår färdledare fru Hjort avtackades av Carl-Eric Blomdahl, som också överlämnade en liten gåva som bevis på deltagarnas tacksamhet och belåtenhet. Alla som varit med uttryckte sin avsikt att återvända till detta för dem intill nu obekanta, men så intressanta strövområde. Man uttryckte även den förhoppningen, att området även i framtiden skulle hållas tillgängligt och att det ej skulle utsättas för vandalisering.

Förvaltningsberättelse för 1973.

Föreningens styrelse har varit: Rune Gustafsson, ordförande, Gottfrid Granemyr, vice ordförande, Bo Björklund, sekreterare och ansvarig för värdehandlingar, Ragnar Karlsmo, vice sekreterare och ansvarig utgivare av krönikan, Per Johansson, kassör, Eskil Lago, föreståndare för arkivet, Martin Fagerlund, registrator, Carl-Eric Blomdahl, Sten Gustafsson och Gustav Svensson. Suppleanter har varit Mary Eliasson, Leif Gustavsson och Yngve Svenssin.

Revisorer har varit Bror Thunberg och Rune Wixe med Georg Forsberg som suppleant.

Det välbesökta årsmötet hölls den 1 april i Hakarps Församlingshem. Konstnären Calle Örnemark överlämnade då en förnämlig gåva, "Kyrkbänken", en skulptur tillverkad av timmer från Hakarps medeltidskyrka. I slutet av april anordnades en tipspromenad vid Klinten, vilken samlade ganska många deltagare och blev uppskattad. Under våren gav Jönköpings kammarkör en konsert i Stensholmsskolan, vid vilken även Hakarps Bygde- och Kyrkokörer var medarrangörer. I början av juni anordnade föreningen tillsammans med Rikskonserter och Carlfors Bruk en utomhuskonsert i parken vid Carlfors Bruk, varvid många av föreningens medlemmar med familjer slöt upp. Efter konserten bjöd Carlfors Bruk de närvarande på förfriskningar. Annandag Pingst företogs en hembygdsresa, som fick stor tillslutning och blev mycket lyckad. Vi besökte gravfältet vid Röde Påle, Remma by, Norra Unnaryds och Bottnaryds kyrkor, Wallgårdas ödekyrkogård och ett skogsreservat i Bottnaryd. Midsommarafton hölls den traditionella festen på Klinten, besökt av medlemmar med familjer och gäster, inalles över 400 personer. I november anordnades en hembygdsafton i EBK-stugan, varvid Vivan

och Arne Johansson berättade om en resa till Tanzania och Per Stenwall läste dikter. Även i år har ett lotteri anordnats, som gav ett välkommet bidrag till kassan. Hakarps Krönika har utgetts och tryckts i 775 exemplar och roteombuden har som vanligt tillsett att den kommit medlemmarna tillhanda. Föreningen har representerats vid Hembygdsförbundets årsmöte.

Föreningen har även under detta år haft bevarandet av Hakarps natur och skönhetsvärden som ett av sina mål. Sålunda har föreningen sökt påverka företag och myndigheter att stoppa fortsatt utfyllnad av sankmarken vid ån nedanför Stensholms Fabrik. Där finns bl. a. ett rikt fågelliv som bör skyddas. Föreningen har såsom remissinstans när det gäller förslag till traktnamn för fastighetsregistret uttalat sig för bevarandet av de gamla by- och gårdsnamnen i Hakarp. Genom Krönikan och övrig verksamhet har föreningen sökt få innebyggarna i Hakarp att uppleva känslan av att bo i en gammal kulturbild.

FÖRENINGENS EKONOMISKA STÄLLNING

BEHÅLLNING FRÅN FÖREGÅENDE ÅR

Innestående på sparbanksbok nr 136580-8	15.298: 29	
Innestående på postgiro	59: 65	
Kontant i kassan	<u>136: 11</u>	15.494: 05

TILLKOMMER

Medlemsavgifter — Krönika	6.419: —	
Årsmöte och fester	117: 40	
Räntor	653: 96	
Lotteri	1.584: 10	
Anslag	<u>800: —</u>	9.574: 46

AVGÅR

Krönika	7.197: 15	
Årsavgift Hembygdsförbundet	100: —	
Klinten	181: 17	
Skrivmateriel, porto	102: 25	
Vykort	<u>497: 65</u>	8.078: 22

FÖRÄNDRING	+ 1.496: 24	<u>1.496: 24</u>
------------	-------------	------------------

BEHÅLLNING VID ÅRETS SLUT

Innestående på sparbanksbok nr 136580-8	13.997: 25	
Innestående på postgiro	2.989: 75	
Kontant i kassan	<u>3: 29</u>	<u>16.990: 29</u>

Anteckningar ur Församlingsböckerna

Födda år 1973

- 3/1 Carl Vilhelm Torbjörn Löfgren, Näckrosstigen 14
6/1 Ebert Ronny Stig Arvid Karlsson, Blåklintsvägen 16
15/1 Ola Lars Rödin, Carlforsvägen 12
15/1 Hanna Maria Petronella Härelind, Tenhultsvägen 51
16/1 Malin Kristina Thorén, Kvarnvägen 14
27/1 Christina Elisabeth Gustafsson, Solhem
4/2 Niklas Göran Kågebäck, Kvarnvägen 14
6/2 Lise-Lott Birgitta Olausson, Hågnevägen 21
10/2 Olof Johan Erik Grahn, Tenhultsvägen 191
16/2 Pia Paulina Valkeinen, Carlfors
23/2 Lars-Olof Johansson, Mobergsvägen 3
3/3 Peter Göran Andreas Strandéus, Ådalsvägen 59
3/3 Ulrika Anna Maria Strandéus, Ådalsvägen 59
9/3 Lars Henrik Lönn, Hågnevägen 38
10/3 Lotten Maria Emelia Holmgren, Poppelvägen 8
10/3 Lina Birgitta Sofia Holmgren, Poppelvägen 8
14/3 Mikael Bengt Olof Jahansson, Hallebergsliden 2
14/3 Charlotte Josefine Louise Claesson, Tenhultsvägen 117
19/3 Britt Ingela Pauline Einarsson, Holländaregatan 7
26/3 Jessica Susanna Dahlin, Aspvägen 14
3/4 Monika Linnea Viola Lundholm, Genvägen 3
6/4 Lars Peter Ekfeldt, V. Hasselbacken 10
15/4 Erik Gunnar Johan Hakeman, Hakarps Säteri
16/4 Eric Anders Jan Larsson, Ebbesvägen 8
23/4 Bo Rickard Blomberg, Ebbesvägen 5
4/5 Ulrika Theresia Magnusson, Stiftelsevägen 7 c
4/5 Jan Martin Stenvall, Brunstorpssvägen 20
5/5 Maria Ellen Kristina Johansson, Poppelvägen 11
7/5 Per Gustaf Jakob Jansson, Töregatan 3
7/5 Daniel Folke Lord, Lekstigen 3
12/5 Marie Elisabeth Andersson, Tenhultsvägen 119
13/5 Björn Patrik Robert Friberg, Tenhultsvägen 141
20/5 Anna Maria Thorell, Hallebergsliden 6

- 23/5 Magnus Bertil Svensson, Carlfors
- 25/5 Maria Ulrika Pettersson, Vallmostigen 2
- 26/5 Anna Sofia Anita Wangström, Platåvägen 17
- 28/5 Thore Mattias Rune Olsson, Tenhultsvägen 177
- 6/6 Ronnie Anders Petersson, Tenhultsvägen 143
- 12/6 Carl Thomas Larsson, Tenhultsvägen 109
- 13/6 Ruth Jenny Derneborg, Vallmostigen 6
- 18/6 Nicklas Karl Ödman, Aniaravägen 2
- 24/6 Lisa Margita Siljedahl, Carlforsvägen 28
- 13/7 Joakim Petrus Nylén, Solhemsgatan 22
- 18/7 Jan Patrik Mattias Svensson, Hakarps Kyrkskola
- 23/7 Eva Helen Agelii, S. Hasselgränd 11
- 25/7 Sven Gunnar Rolf Harrysson, Gunnestorp
- 26/7 Fredrik Olof Karlsson, Tenhultsvägen 189
- 30/7 Seth Kapadia, Vårlöksstigen 1
- 30/7 Anna Sofie Blomqvist, Stjärnstigen 4
- 30/7 Henrik Mattias Jerking, Lönnvägen 12 b
- 31/7 Petra Marie Josefsson, Stiftelsevägen 7 a
- 11/8 Jenny Ingrid Agnes Nilsson, Lindarevägen 8
- 14/8 Sandra Elinor Eskilsson, Rambergsliden 8
- 15/8 Sara Kristin Gudrun Parknert, Hägnevägen 19
- 17/8 Ove Magnus Ingemar Jonsson, Platåvägen 32
- 24/8 Jens Christer Fransson, Hagbyvägen 6 a
- 25/8 Cecilia Margareta Viola Lydeén, Ebbesvägen 38
- 29/8 Klas Håkan Öhlund, Aspvägen 9
- 31/8 Pär Erik Johannes Löf, Vårlöksstigen 20
- 16/9 Anna Viveka Birgitta Karlsson, Tenhultsvägen 65
- 3/10 Claes Cyrillus Andersson, Tenhultsvägen 55
- 5/10 Per Martin Karlsson, Tenhultsvägen 87
- 7/10 Linda Birgitta Bågenstål, Hallebergsliden 6
- 9/10 Britta Viola Lissel, Kvarnvägen 15
- 26/10 Sören Niclas Eriksson, Friedländers väg 7
- 5/11 Per Ola Strandler, Lönnvägen 10
- 18/11 Anna Therese Sjöberg, Skolgatan 6 b
- 20/11 Lars Fredrik Emanuel Johansson, Blåklintsvägen 22
- 21/11 Åke Andreas Pettersson, Lönnvägen 19
- 22/11 Lars Magnus Eskilsson, Myrstigen 4

- 26/11 Ewa Cecilia Bolmstad, Genvägen 5
- 28/11 Linda Mari Nilsson, Hägnevägen 10
- 28/11 Peter Anders Biro, Mossvägen 5
- 29/11 Mathias Paul Johansson, Ormgransvägen 10
- 9/12 Pierre Magnus Lindstedt, Ådalsvägen 57
- 19/12 Bo Toni Hermansson, Ådalsvägen 95
- 21/12 Bo Ragnar Christopher Modén, Vårlöksstigen 9
- 24/12 Malin Erika Sjöholm, Blomgatan 3 a
- 27/12 Petra Margareta Tingsvik, Tenhultsvägen 67
- 29/12 Håkan Conny Bertil Andersson, Mossvägen 9

Ingångna äktenskap 1973

- Bernhold Rolf Lennart Bolmstad och Eva Gunn-Britt Ströberg,
Jöransberg 1: 51
- Erik Walentin Larsson, Bro, Göteborgs och Bohus län och Gunvor
Ingeborg Maria Ljung, Stensholm 1: 269
- Kent Ove Olsson, Lidköping och Ingegerd Viola Elisabeth August-
son, Stensholm 1: 250
- Håkan Arne Sigvard Andersson, Stensholm 1: 348 och Vivi Astrid
Irene Bernström, Kikstorp 2: 4
- Anders Krister Hultman, Lekeryd och Kajsa Lillemor Brusback,
Stensholm 1: 227
- Carl-Evert Karlsson och Siri Ingegerd Birgitta Nilsson, Bråneryd
1: 78
- Dane Ernst Roland Glans, Huskvarna och Mona Berit Engwall,
Stensholm 1: 427
- Rolf Nils Jan Josefsson och Rut Solvig Maria Samuelsson, Eskils-
torp 1: 10
- Jan Vilhelm Ingemar Johansson och Maj Ingrid Nilsson, Stensholm
1: 426
- Walter Arthur Behn, USA och Barbro Maria Junvik, Brunstorp 1: 39
- Conny Allan Lennart Friberg, Fagerslätt 1: 110 och Inger Gertrud
Ulla-Britt Ståhl, Lammhult
- Nils Sven-Eric Carlsson, Stensholm 1: 210 och Ingalill Karin Nils-
son, Nässjö

Sivert Bernt Roland Karlsson, Bråneryd 1: 22 och Anne-Mari Ester
Christina Svensson, Ljungarum
Fricke Einar Eklund, Jöransberg 1: 18 och Hjärdi Birgitta Mari-
anne Jalmerot, Ängelholm

Avlidna år 1973

- 10/1 Augusta Emelia Karlsson, f. Eriksson, Hakarpsvägen 116,
född 1883 i Gränna
- 20/1 Ernst Gottfrid Brand, Bråneryds gård, född 1905 i Gam-
malstorp, Blekinge län
- 31/1 Gustaf Enok Martin Fag, Hakarpsvägen 75, född 1909
i Lekeryd
- 9/2 Agda Alfrida Hansson f. Johansdotter, Kvarnvägen 13, född
1881 i Svarttorp
- 9/2 Karl Birger Henry Zäther, Mossvägen 14, född 1909 i Sofia
förs. Jönköping
- 12/2 Anna Linnéa Hulda Karlsson f. Holm, Isberga Stensholm,
född 1906 i Barkeryd
- 16/3 Karin Linnéa Elisabet Johansson f. Hålander, Marielund
Lexarp, född 1902 i Mulseryd
- 29/3 Klas Filip Ferdinand Fröjd, Hakarpsvägen 116, född 1890
i Habo
- 8/4 Elsa Lydia Justina Malmberg, Ådalsvägen 89, född 1889
i Torpa, Östergötlands län
- 19/4 Nils August Bernhard Johansson, Ådalsvägen 95, född 1898
i Hedvig El. förs. Stockholm
- 2/5 Astrid Ingeborg Nyström f. Karlsson, Töregatan 17, född
1898 i Askeryd
- 4/5 Henrik Svensson, Vipevägen 29, född 1891 i Misterhult
- 12/5 Johan Henrik Valfrid Svensson, Rambergsliden 15, född
1887 i Gårdveda Kalmar län
- 15/5 Karl Gustaf Valter Andersson, Fagerslättsvägen 21, född
1902 i Sofia förs. Jönköping
- 24/5 Gustaf Artur Green, Hakarpsvägen 121, född 1907 i Hakarp
- 5/6 Sven Gunnar Åke Granqvist, Lundenvägen 22, född 1947
i Hakarp

- 31/7 Paul Harald Ragnar Jonsson, Hallen 1, född 1903 i Hakarp
- 10/8 Arne Alrik Fagerström, Jutevägen 12, född 1916 i Kristina förs. Jönköping
- 17/8 Åke Reinhold Wendt, född 1946 i Skärstad
- 19/8 Sigrid Linnéa Johansson, f. Johansson, Johannesvägen 5, född 1892 i Lerbäck Örebro län
- 25/8 John Gustaf Vincent Rosell, Bäckalyckan Ammarp, född 1894 i Gustaf Adolf förs.
- 30/8 Sten Sture Bagge, Egnahemsvägen 6, född 1917 i Hakarp
- 8/12 Axel Valdemar Rundqvist, Rambergsliden 7, född 1893 i Hakarp
- 19/12 Sven Oskar Esaias Svensson, Ädalsvägen 93 b, född 1897 i Åsenhöga

Antalet innevånare i Hakarp den 31/12 1973 var 4.772 varav 2.446 män och 2.326 kvinnor. Äldst i församlingen var August Svensson, Skolgatan 23, född den 9/2 1879.

